

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

Giedrius Paliokas

**JAV LIETUVIŲ EKONOMINIAI RYŠIAI SU LIETUVA XX a. 3-4
DEŠIMTMEČIAIS**

Magistro baigiamasis darbas

Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos studijų programa,
valstybinis kodas 621V27001
Istorijos studijų kryptis

Vadovas dr. Vitalija Kasperavičiūtė _____
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta prof. dr. Ineta Dabašinskienė _____
(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2015

Turinys

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1 JAV LIETUVIŲ EKONOMINIAI RYŠIAI SU LIETUVA	10
1.1 Ekonominiai ryšiai su Lietuva XIX a. pab. – 1920 m.	10
1.2 JAV lietuvių bandymai investuoti Lietuvoje	14
1.3 Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuras	18
2 LIETUVOS VALSTYBĖS VYKDYTA POLITIKA EKONOMINIŲ RYŠIŲ SU JAV LIETUVIAIS ATŽVILGIU	25
2.1 Valstybės vykdyta politika ekonominių ryšių su JAV lietuviais aspektu iki 1926 m.	25
2.2 Valstybės vykdyta politika ekonominių ryšių su JAV lietuviais aspektu po 1926 m. įvykdyto perversmo	29
2.3 Valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais	34
3 JAV LIETUVIŲ EKONOMINIŲ RYŠIŲ SU LIETUVA REZULTATAI	38
3.1 JAV lietuvių požiūris į galimybę investuoti Lietuvoje kaita.....	38
3.2 Ekonominių ryšių realizavimas Lietuvoje.	44
3.3 JAV lietuvių poveikis Lietuvos ekonomikai	49
IŠVADOS	52
ŠALTINIAI	54
LITERATŪRA	56
PRIEDAI	58

SANTRAUKA

JAV LIETUVIŲ EKONOMINIAI RYŠIAI SU LIETUVA XX a. 3–4 DEŠIMTMEČIAIS

Darbo tikslas – remiantis archyviniais bei publikuotais šaltiniais, mokslinė literatūra atskleisti JAV lietuvių ekonominius ryšius su Lietuva XX a. 3–4 dešimtmečiais. Uždaviniai: 1) Aptarti istorinį ekonominių ryšių kontekstą, ypatingą dėmesį skiriant JAV lietuvių bandymams investuoti Lietuvoje bei ekonominių ryšių plėtojimui. 2) Išanalizuoti Lietuvos valstybės požiūrį į ekonominius ryšius su JAV lietuviais bei ištirti, kokiais būdais Lietuvos valstybė siekė kontroliuoti, reguliuoti ar paveikti ekonominius ryšius su JAV lietuviais. 3) Išsiaiškinti, koks buvo JAV lietuvių požiūris į galimybę investuoti Lietuvoje ir įvertinti, koks buvo JAV lietuvių ekonominių ryšių efektas Lietuvos valstybės ekonomikai.

Ekonominiai ryšiai tarp JAV lietuvių ir Lietuvos susidėjo iš pagrindinių trijų stadijų: 1) Individualių asmenų piniginių perlaidų savo giminiams; 2) Emigrantų susitelkimo į įvairias organizacijas bei paramą Lietuvoje gyvenantiems asmenims; 3) Visuomenininkų bei politiškai įtakingų asmenų, kurie rūpinosi santykiais tarp JAV lietuvių ir Lietuvos, išugdymo. Šių etapų eigoje subrendo konkrečios JAV lietuvių asmenybės, tokios kaip B. Balutis, V. K. Račkauskas, kurie tapo įtakingais asmenimis plėtojant ekonominius ryšius tarp Lietuvos ir JAV lietuvių.

Lietuvos valstybės vykdyta politika darė įtaką ekonominių ryšių su JAV lietuviais vystymuisi. 1926 m. gruodžio 17d. įvykęs perversmas turėjo reikšmės JAV lietuvių ekonominiams ryšiams su Lietuva. Po perversmo Lietuvos valstybė sistemingai siekė kontroliuoti ekonominius ryšius su JAV lietuviais. Toks siekis gali būti tapatinamas su siekiu sukurti ekonominių ryšių su JAV lietuviais strategiją.

JAV lietuvių požiūris į galimybę investuoti Lietuvoje buvo kintantis. Požiūrio kaitą lėmė įvairūs veiksniai: Lietuvos politinė santvarka, Lietuvos valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais, Lietuvoje galioję įstatymai, tarpvalstybinės sutartys tarp Lietuvos ir JAV, nesėkmingų investavimo Lietuvoje atvejų pavydžiai, JAV lietuvių tarpe buvęs politinis susiskaldymas.

Ekonominiai ryšių vystėsi bandymų ir nesėkmių fone, taip pat vyravo daugybė veiksnių, kurie apsunkino JAV lietuvių galimybes investuoti Lietuvoje. Todėl ekonominių ryšių efektas Lietuvos valstybės ekonomikai nebuvo didelis. Tačiau dėl ekonominių ryšių buvo sparčiau modernizuojama Lietuvos pramonė, gerėjo produktų kokybė, o Lietuvos verslininkai turėjo galimybę atrasti kelius į JAV rinkas.

SUMMARY

LITHUANIAN AMERICANS ECONOMIC RELATIONS WITH LITHUANIA IN THE 3rd-4th DECADES OF THE 20th C

The aim of the paper is to reveal Lithuanian Americans and Lithuania economic relations from 3rd to 4th decades of the 20th century in terms of archival and published sources, academic literature. Objectives: 1) Discuss the historical context of economic relations, with a special emphasis on the Lithuanian emigrants in United States and attempts to invest in Lithuania and their economic ties. 2) Analyze the Lithuanian state approach to economic relations with Lithuanians living in United States and to investigate ways in which the Lithuanian state was to control, regulate or affect economic ties with its citizens in USA. 3) Study out the ways in which emigrant from Lithuania tried to invest in their home-country, and to assess the effect these economical relations had on the national economy.

Economic relations between the Lithuanians living in the USA and their motherland consisted of three main stages: 1) by individuals helping their relatives; 2) gathering donations to support a variety of organizations and persons living in Lithuania; 3) socially active and politically influential persons who encouraged relations between the emigrants and their home country. The work emphasizes the actions taken by emigrants, such as B. Balutis and V. K. Račkauskas who became influential persons in developing economic relations between Lithuania and its citizen living in USA.

Lithuanian state policy pursued influenced economic relations with the emigrant's development. 1926, December 17th. revolution played a role in economic relations between Lithuanian citizens living in America and their native land. After the revolution, Lithuania was systematically monitoring it's economic relations with the emigrant's in USA. This objective can be identified with the aim to create strategy of economic relations with its citizens in the States.

Lithuanian emigrants' approach to invest in Lithuania was changing. Attitude change was based on several factors: the Lithuanian political system, Lithuania's approach to economic relations with the US, Lithuanians themselves, its emigration laws, and international agreements between Lithuania and the United States, also the failure to invest.

Economic relations have developed tests and failures in terms of many factors that hampered the Lithuanian's living in USA investment opportunities in its homeland. Therefore, the economic relations did not carry the expected results. However, due to the same economic relations, Lithuania rapidly modernized its industry, improved product quality, while Lithuanian businessmen had the opportunity to discover the US market.

ĮVADAS

Darbo aktualumas. JAV lietuvių politinės – ekonominės veiklos tematika XX a. 3–4 dešimtmečiais yra gana dažnai tyrinėjama Lietuvos istoriografijoje. Dauguma tyrinėjimų skirti atskleisti ar apibūdinti ekonominę JAV lietuvių veiklą. Juose fragmentiškai paliečiami ir ekonominiai JAV lietuvių ryšiai su Lietuva. Istoriografijoje nėra gilinamasi į ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva, todėl lieka neišnagrinėtas ekonominių ryšių poveikis Lietuvos ekonomikai. Ekonominiai ryšiai netapo rimtos analizės taikiniu, todėl nėra nustatytas ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos raidos procesas. Taip pat nėra atskleisti ir pagrindiniai ekonominių ryšių veikėjai, kurie prisidėjo prie ekonominių ryšių plėtojimo. Tačiau iš nedidelio istoriografijos žinių lobyno galima atrasti svarbių faktų, kad ekonominiai ryšiai tarp JAV lietuvių ir Lietuvos turėjo ilgalaikės naudos Lietuvos valstybei.

Lietuvos valstybė (1918–1940 m.) susidūrė su didele emigracijos problema, daug lietuvių kilmės asmenų gyveno užsienyje. Valstybė siekė palaikyti ekonominius ryšius su išeiviais, kurių dauguma gyveno JAV. Šių laikų Lietuva taip pat susiduria su emigracijos problema bei dideliu lietuvių, gyvenančių emigracijoje, skaičiumi. Nors emigracijos kryptys pasikeitė, bet ekonominių ryšių poreikis tarp emigrantų ir kilmės krašto išliko. Todėl verta pasidomėti, nepriklausomos Lietuvos Respublikos istorija, kuri gali atskleisti, kaip tuomet buvo plėtojami ekonominiai ryšiai su užsienyje gyvenančiais lietuvių kilmės emigrantais. Po Lietuvos Respublikos sukūrimo buvo juntama tam tikra socialinė ir ekonominė atskirtis tarp JAV lietuvių ir Lietuvos – „Iš amerikiečių buvo labiau tikimasi dovanų ir investicijų, bet neužsikraunamos pareigos jais taip pat rūpintis, nes jie atrodė stiprieji ir laimėjusieji, – prie to pridėtina viena itin rimta aplinkybė: jie buvo išėję ne iš laisvos šalies, o iš rusų pavergtos Lietuvos.“¹. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog ekonominiais ryšiais turi rūpintis abi bendradarbiaujančios pusės, kurios ne tik gebėtų išsakyti savo nuomonę, bet ir išgirstų kitos pusės poreikius.

Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva XX a. 3–4 dešimtmečiais analizė gali būti naudinga siekiant suprasti užsienyje gyvenančių lietuvių verslininkų poreikius. Padėti suvokti ekonominių ryšių tarp Lietuvos ir lietuvių diasporos svarbą bei suteikti galimybę pasimokyti iš praeityje padarytų klaidų, siekiant plėtoti ekonominius ryšius su šių laikų emigrantais iš Lietuvos. Galiausiai atliktas tyrimas padės praplėsti istoriografijos spragas ir praplėsti istorines žinias apie ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva XX a. 3–4 dešimtmečiais.

---

¹ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas, Lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013. P. 370.

Šio **darbo objektas** – JAV lietuvių ekonominiai ryšiai su Lietuva XX a. 3–4 dešimtmečiais. Šių ekonominių ryšių reikšmė Lietuvos valstybės ekonominiam gyvenimui, pramonės modernizacijai ir naujų ekonominių idėjų sklaidai.

Šio **darbo tikslas** – remiantis archyviniais, publikuotais šaltiniais ir moksline literatūra atskleisti JAV lietuvių ekonominius ryšius su Lietuva XX a. 3–4 dešimtmečiais. Užsibrėžtam tikslui pasiekti buvo išsikelti uždaviniai:

1. Aptarti istorinį ekonominių ryšių kontekstą, ypatingą dėmesį skiriant JAV lietuvių bandymams investuoti Lietuvoje bei ekonominių ryšių plėtojimui.
2. Išanalizuoti Lietuvos valstybės požiūrį į ekonominius ryšius su JAV lietuviais bei ištirti, kokiais būdais Lietuvos valstybė siekė kontroliuoti, reguliuoti ar paveikti ekonominius ryšius su JAV lietuviais.
3. Išsiaiškinti JAV lietuvių požiūrį į galimybę investuoti Lietuvoje ir įvertinti, koks buvo JAV lietuvių ekonominių ryšių efektas Lietuvos ekonomikai.

Šio darbo **tyrimo metodai**. Atskleidžiant JAV lietuvių ekonominius ryšius su Lietuva XX a. 3-4 dešimtmečiais buvo taikomas aprašomasis metodas. Papildant istoriografijoje neįvardijamus ar netyrinėtus nagrinėjamos tematikos aspektus, medžiagos pateikimas buvo siejamas su problemų analize bei sinteze.

Darbo chronologinės ribos apima laikotarpį nuo 1920 m. iki 1939 m. 1920 metai pasirinkti, kadangi būtent tais metais pasibaigė Nepriklausomybės kovos ir Lietuvos valstybė įtvirtino savo egzistavimą. Tai leido ekonominiams ryšiams plėtotis be karo grėsmės fono. 1939 metai pasirinkti dėl geopolitinės Lietuvos padėties bei prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo, kuris būtent kartu žymėjo ir būsimą Lietuvos valstybės okupaciją. Tokiu būdu buvo nutraukti ekonominiai JAV lietuvių ryšiai su Lietuva.

Šaltinių apžvalga

Atliekant tyrimą svarbiausiąją šaltinių dalį sudarė Lietuvos Centriniam Valstybės archyve (toliau – LCVA) surinkta medžiaga. Gausiausių duomenų, susijusių su šia tema, pavyko aptikti Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone fonde². Čia buvo aptikta su ekonominiais ryšiais tarp JAV lietuvių ir Lietuvos susijusių slaptų susirašinėjimų, įstatymų, paaiškinamųjų raštų, valstybės priimtų nutarimų,

---

² Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone (1924 08 06 – 1990). Lietuvos Centriniam Valstybės archyve (toliau – LCVA). F. 656.

kurie padėjo atskleisti ekonominius ryšius. Taip pat daug informacijos buvo surasta Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto³ ir Užsienio reikalų ministerijos⁴ fonduose saugomose bylose.

Dalis rastų dokumentų, susijusių su Emigracijos įstatymu, buvo publikuoti V. Kasperavičiūtės sudarytame rinkinyje „Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.“⁵ Informacijos apie Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biurą ir jo veiklą surasta Vytauto Mačio redaguotame leidinyje „Amerbiuro informacija lietuviams užsieniečiams“⁶. Informacijos apie ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva rasta Lietuvos ir išeivijos tyrinėjamuoju laikotarpiu leistoje periodinėje spaudoje: „Verslas“⁷, „Darbininkas“⁸, „Draugas“⁹.

Cituojant šaltinius buvo stengiamasi išlaikyti originalią teksto kalbą, dėl šios priežasties cituojamų šaltinių tekstai nėra redaguoti.

Istoriografijos apžvalga

Šiuo metu JAV lietuvių politinė ir ekonominė veikla yra nemažai ištyrinėta Lietuvos istoriografijoje. JAV lietuvių ekonominiai ryšiai su Lietuva XX a. 3-4 dešimtmečiais sulaukė gerokai mažiau dėmesio. Šis darbas yra perspektyvus, kadangi iki šiol nėra tyrimo, kuris nagrinėjant JAV lietuvių ekonominę veiklą Lietuvoje, bandytų atskleisti ekonominių ryšių vystymosi raidą. Taip pat nepavyko aptikti specifinių tyrinėjimų, kurie bandytų analizuoti ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva, todėl nėra nuoseklaus tyrimo, apimančio ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva 1920 – 1939 m. laikotarpiu.

Didžiausią indėlį į JAV lietuvių ekonominės veiklos tematiką, nagrinėjamu laikotarpiu, įnešė J. Skirius.¹⁰ Jis pirmasis Lietuvos istoriografijoje iškėlė tikslą JAV lietuvių ir Lietuvos santykius trimis aspektais: 1. JAV ir Lietuvos tarpvalstybiniai santykiai 1918-1940 m. 2. JAV lietuvių veiksnys Lietuvos Vyriausybės planuose 1918-1940 m. 3. JAV lietuvių politinė ir ekonominė veikla 1914-1949 m. Šia tematika buvo išleidęs mokslinės tematikos publikacijų. Taip pat buvo išleistos mokslo

³ Lietuvos Respublikos Ministrų kabinetas (1918-11-11–1938-05-11); Lietuvos Respublikos Ministrų Taryba (1938-05-12–1940-06-17). LCVA. F. 923.

⁴ Užsienio reikalų ministerija (1918 11 11–1940 09 15). LCVA. F. 383.

⁵ *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, Sud. V. Kasperavičiūtė, Vilnius, 2006.

⁶ Amerbiuro informacija lietuviams užsieniečiams, *Amerbiuro leidinys Nr. 4.*, Red. V. Mačys. Kaunas, 1935.

⁷ *Verslas*, Red. Pr. Stanaitis, Kaunas, 1933, 1939, 1940.

⁸ *Darbininkas*, Red. P. Dovydaitis, Kaunas, 1927.

⁹ *Draugas*, Red. L. Šimutis, Čikaga, 1931.

¹⁰ J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio potencialo telkimas 1930 metais, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 52. P. 46–52; J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio centro formavimasis 1930 – 1933 m., *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 53. P. 64–72; J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio centro veiklos peripetijos 1934 – 1940 metais, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 54. P. 87–93; J. Skirius, Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930–1940 metais, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. 2006. T. 64. P. 17–32; J. Skirius, JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2009. T. 75. P. 17–24; J. Skirius, JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje XX a. 4-ame dešimtmetyje, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. 2008 T. 70. P. 28–38.

studijos ir monografijos,¹¹ kuriose J. Skirius dėmesį akcentavo Lietuvos politinių veikėjų, valdžios atstovų ir vyriausybės pozicijų bei aspiracijų JAV lietuvių išeivijos ir JAV valdžios atžvilgiu atskleidimą. Autorius atskirą dėmesį suteikė šioms organizacijoms: Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biurui ir Amerikos lietuvių Ekonominiam centrui. J. Skiriaus atlikti tyrinėjimai buvo skirti JAV lietuvių politinės – ekonominės veiklos atskleidimui. Autorius tik fragmentiškai palietė ekonominius ryšius tarp JAV lietuvių ir Lietuvos, todėl autoriaus tyrinėjimai šiam darbui didesnės reikšmės neturėjo.

Išskirti vertėtų A. Eidinto monografiją „Lietuvių kolumbai“¹², kurioje pateikta lietuvių emigracijos istorijos apybraiža. Autorius šioje monografijoje plačiai aptarė JAV lietuvių ekonominę veiklą Lietuvoje. A. Eidintas pasitelkdamas įvairius šaltinius pateikė JAV lietuvių ekonominės veiklos Lietuvoje pavyzdžių, tačiau išsamiau jų neanalizavo, todėl ekonominiai JAV lietuvių ryšiai su Lietuva buvo paminėti tik fragmentiškai.

E. Aleksandravičius monografijoje „Karklo diegas“¹³ aprašė lietuvių tautos migraciją nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Aptardamas JAV lietuvių santykius su Lietuva autorius atkreipė dėmesį į tai, kad amerikietiškas lietuvių kapitalas turėjo ilgalaikės reikšmės Lietuvos ūkiui bei pateikė keletą pavyzdžių apie JAV lietuvių investavimą Lietuvoje. Bet gilesnė JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva analizė nebuvo atlikta.

Tyrimui naudingos informacijos buvo aptikta V. Liulevičiaus¹⁴, S. Michelsono¹⁵, A. Kučo¹⁶, L. Kapočiaus¹⁷, V. Kasperavičiūtės¹⁸ darbuose. Informacijos apie JAV lietuvių verslo idėjas Lietuvoje pavyko aptikti V. Pruskaus¹⁹, A. Paužaitės²⁰, D. Cecevičiaus²¹ darbuose. Apibendrinus istoriografiją, kuri buvo susijusi su JAV lietuvių ekonomiais ryšiais su Lietuva XX a. 3-4 dešimtmečiais, galima teigti, jog ji buvo orientuota daugiausiai į istorinių faktų pateikimą, t. y. buvo apžvelgiama ekonominė JAV lietuvių veikla. Istoriografijoje nebuvo bandymo konkrečiai nagrinėti JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva raidos XX. a. 3-4 dešimtmečiais.

---

¹¹ J. Skirius, *Europos šalių ir JAV ekonominė bei vidaus politinė padėtis 1918 – 1939 metais*, Vilnius, 2006; J. Skirius, *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmoje pusėje*, Mokslo darbų apžvalga, Vilnius, 2010; J. Skirius, *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynei paaukotas gyvenimas*, Vilnius, 2001.

¹² A. Eidintas, *Lietuvių kolumbai: Lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*, Vilnius, 1993.

¹³ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas, Lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013.

¹⁴ V. Liulevičius, *Amerikos lietuvių ekonominė veikla 1870–1977*, Chicago, 1980; V. Liulevičius, *Išeivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981.

¹⁵ S. Michelsonas, *Lietuvių išeivija Amerikoje (1868–1961)*. South Boston, 1961.

¹⁶ *Amerikos lietuvių istorija*. Red. A. Kučas. Boston. 1971.

¹⁷ L. Kapočius, *Lietuvių senoji išeivija ir Lietuva*. Vilnius. 1981.

¹⁸ V. Kasperavičiūtė, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, Kaunas, Daktaro disertacija, 2011.

¹⁹ V. Pruskus, Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje (1918–1940), *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*. T.15, Vilnius, 1999.

²⁰ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais*, Kaunas, VDU bakalauro darbas, 2014

²¹ D. Cecevičius, *Lietuvos ekonominė politika 1918-1940*. Vilnius. 1995

Darbo struktūra. Darbo tikslas bei išsikelti uždaviniai lėmė tokią darbo struktūrą: darbą, be įvado (kuriame formuluojamas darbo tikslas, iškeliami uždaviniai, aptariama istoriografija bei pristatomi šaltiniai), išvadų, šaltinių, literatūros sąrašų bei priedų, sudaro trys dalys, suskirstytos į poskyrius.

Pirmoje darbo dalyje analizuojami veiksniai, kurie padeda išvelgti JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva plėtojimosi tendencijas. Pirmiausiai išryškinamas istorinis ekonominių ryšių su Lietuva kontekstas. Po to analizuojami JAV lietuvių bandymai investuoti Lietuvoje. Galiausiai, nagrinėjamas Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuro (toliau – Amerbiuras) idėjos vystymasis.

Antroje darbo dalyje nagrinėjama Lietuvos vykdyta politika, norint atskleisti valstybės įtaką ekonominių ryšių su JAV lietuviais vystymui. Taip pat analizuojama valstybės perversmo įtaka ekonominiuose ryšiuose su JAV lietuviais bei atskleidžiamas Lietuvos valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais bei jo kaita.

Trečioje darbo dalyje analizuojami JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva rezultatai. Nagrinėjama JAV lietuvių verslininkų požiūrio į galimybę investuoti Lietuvoje kaita. Taip pat atskleidžiami ekonominių ryšių su Lietuva rezultatai. Galiausiai įvertinamas JAV lietuvių poveikio Lietuvos ekonomikai efektyvumas.

1 JAV LIETUVIŲ EKONOMINIAI RYŠIAI SU LIETUVA

1.1 Ekonominiai ryšiai su Lietuva XIX a. pab. – 1920 m.

Lietuva nepriklausoma valstybe tapo 1918 m., bet tai nereiškė, jog nebuvo tam tikrų ekonominių ryšių užuomazgų su JAV gyvenančiais lietuviais. Lietuvių kilmės asmenų emigracija iš Lietuvos teritorijos pastebimai išaugo nuo 1868 m.²². Per šį laikotarpį nusistovėjo pagrindinė emigracijos kryptis – į Jungtines Amerikos Valstijas²³. Vėlesniu 1890–1914 m. laikotarpiu lietuvių emigracija suintensyvėjo. Oficialiais JAV statistikos duomenimis į JAV per 1899–1914 m. laikotarpį emigravo 252 594 lietuviai²⁴. Šis skaičius, A. Eidinto teigimu, nėra tikslus, kadangi nurodo iš Lietuvos teritorijos emigravusių įvairių tautybių asmenų skaičių, iš kurių lietuviai sudarė apie 80 procentų²⁵.

Istoriografijoje teigiama, jog JAV XX a. pradžioje galėjo gyventi iki 750 000* lietuvių kilmės asmenų.²⁶ Didelis emigrantų skaičius konkrečioje valstybėje kėlė hipotezę, jog dar iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. turėjo būti tam tikras ekonominis ryšys tarp emigrantų ir jų gimtojo krašto. Chronologiškai analizuojant tokio ryšio galimybes verčia atkreipti dėmesį į tai, jog pirmieji masiniai emigrantai išvyko į JAV tikėdamiesi kuo greičiau užsidirbti pinigų ir sugrįžti į gimtąjį kraštą. A. Eidintas reemigracijos mastą iš JAV iki 1914 m. įvardijo nuo 20 iki 30 procentų.²⁷ Grįžę reemigrantai dažnu atveju parsivežė ir po 1000–3000 uždirbtų rublių. Šiuos pinigus jie investavo Lietuvos teritorijoje pagerindami savo ūkių padėtį pirkdami žemės sklypus ar kitaip pasikeldami savo gerovę.²⁸ Reemigravę Lietuvos gyventojai kartu su savo piniginėmis lėšomis parsivežė ir tam tikras įgytas žinias, kurias galėjo pritaikyti ne tik naujo išplanavimo namų statybai, bet ir ekonominiame Lietuvos krašto gyvenime. Galima atrasti ir tokių atvejų, kai grįžę į Lietuvą bandė investuoti savo pinigus į prekybą.²⁹

Reemigracija iš JAV sudarė apie ketvirtadalį visų emigrantų, tad dauguma emigrantų pasilikdavo JAV. Analizuojant galimus pastarųjų emigrantų ekonominius ryšius istoriografijoje galima pastebėti tendenciją, jog pirmieji ekonominiai ryšiai tarp emigravusių ir Lietuvos krašte

---

* Istoriografijoje nėra nusistovėjusio tikslaus skaičiaus.

²² *Amerikos lietuvių istorija*. Red. A. Kučas. Boston. 1971, P. 26.

²³ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*, Vilnius, 1993, P. 28.

²⁴ *Amerikos lietuvių istorija*. P. 86.

²⁵ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 30.

²⁶ J. Skirius. *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmoje pusėje*. Mokslo darbų apžvalga, Vilnius, 2010. P. 37.

²⁷ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 32.

²⁸ Ten pat. P. 33.

²⁹ Ten pat.

gyvenusių asmenų buvo individualūs – siunčiant pinigines perlaidas paremti gimtajame krašte likusią šeimą ir gimines arba išsimokėti skolas. Pinigų siuntimas į gimtąjį kraštą buvo dažna ekonominio ryšio tarp emigrantų ir Lietuvoje gyvenančių išraiška, kuri bendrame visų emigrantų kontekste pasiekė dideles persiųstų pinigų sumas. Pavyzdžiui, 1911 m. į Kauno guberniją buvo išsiųsta 3 mln. 346 tūkst. rublių.³⁰ Individualių asmenų pinigines perlaidas, gimtajame krašte likusiems giminėms galima įvardinti kaip pirmąją ekonominio ryšio su Lietuva išraišką.

Ieškant sudėtingesnių ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos išraiškos būdų yra būtina užsiminti apie tai, jog emigravę į JAV lietuviai pradėjo telktis į lietuviškas bendruomenes, gyvenant svetimame krašte bei nemokant užsienio kalbų, atsirado bendras tapatumo jausmas. Taip pat patekus į geriau ekonomiškai, politiškai ir kultūriškai išsivysčiusį kraštą, lietuvių emigrantai pradėjo daugiau dėmesio skirti savo lavinimuisi kultūrinėje, socialinėje, politinėje ir galiausiai ekonominėje plotmėje. „... lietuvių diaspora ne tik kompensavo tai, ko tautinė bendruomenė negalėjo plėtoti savo protėvių žemėje, t.y. autentiškos lietuvių kultūros ir visuomeninių pilietinių papročių, bet kūrė tokias visuomeninio gyvenimo formas, kurios nebuvo tikėtinos – ar įmanomos – savame krašte net tokiu atveju, jei teisinės sąlygos rusų prispaustoje Lietuvoje būtų buvę geresnės.“³¹ Verta paminėti, jog būtent JAV 1879 m. pasirodė pirmasis lietuvių laikraštis „Gazietą Lietuwiszka“.³² Atsirado išsilavinimo poreikis ir emigrantai pradėjo domėtis ne tik savo, bet ir savo gimtojo krašto interesais.

Neatsiejama naujo gyvenimo dalimi tapo prisitaikymas prie naujų ekonominių galimybių bei išmėginimas netradicinių lietuvių tautai darbo sričių. Tuometinės sąlygos emigracijoje lietuviams turėjo būti neįprastos, kadangi dažniausiai lietuviai prieš emigrudami buvo žemdirbiai, o atvykę į JAV tapo samdomais darbininkais. Laikui bėgant JAV gyvenantys lietuviai išmoko prisitaikyti prie JAV rinkos ir pradėjo patys verstis smulkiais verslais – dažniausiai paplitę verslai buvo salūnų (karčemų) laikymas bei smulkių krautuvių įsteigimas. Pavyzdžiui, 1910 m. Čikagoje buvo apie 500 lietuviškų prekybos įstaigų.³³ Gyvendami užsienyje lietuviai išmoko prekybos amato, kadangi Lietuvoje tuo dažniausiai užsiėmė žydų tautybės asmenys. Tokią mintį patvirtino ir A. Eidinto žodžiai: „Iš tiesų lietuviai industrinėje JAV visuomenėje iki Pirmojo pasaulinio karo padarė didesnę ekonominę ir kultūrinę pažangą“.³⁴

JAV lietuviams pagerėjęs ekonominis, socialinis, kultūrinis bei politinis gyvenimas lėmė tai, jog emigrantai nustojo domėtis vien savo pačių interesais bei pradėjo domėtis Lietuvoje gyvenančių padėtimi. Nemaža dalis emigrantų jau buvo pakankamai finansiškai apsirūpinę, tad galėjo savo lėšas

---

³⁰ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 33.

³¹ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 225.

³² *Amerikos lietuvių istorija*. P. 95.

³³ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 41.

³⁴ Ten pat. P. 52.

leisti ne tik savo asmeniniams poreikiams, bet ir tam tikrai labdarai. Todėl JAV lietuviai buvo palankiai nusiteikę įvairioms šalpos priemonėms. Kaip pavyzdį galima pateikti „Saulės“ švietimo draugijos atstovų kunigų Konstantino Olšausko ir Juozo Tumo-Vaižganto 1911 m. vizitą į JAV, kai JAV lietuviai paaukojo 19 000 dolerių „Saulės“ rūmų statybai.³⁵

Pirmojo Pasaulinio karo metu JAV lietuvių organizacijos ypač susirūpino Lietuvos gyventojų šelpimu: 1914 m. JAV socialistai – įkūrė Lietuvos šelpimo fondą; tais pačiais metais tautininkai ir liberalai susivienijo į Amerikos lietuvių tautinę draugiją ir įkūrė Autonomijos fondą (vėliau pervadintą Nepriklausomybės fondu); Lietuvių Romos katalikų federacija Amerikoje įkūrė tautos fondą; šalpos fondus kūrė ir savišalpos organizacijos, pavyzdžiui, Susivienijimas lietuvių Amerikoje.³⁶ Manytina, jog ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos itin reikšmingu aspektu buvo tautinio tapatumo ryšys su Lietuvos gyventojais bei noras šiems padėti.

Istoriografijoje galima pastebėti ir tam tikrą JAV lietuvių interesų vystymąsi – iš individualių pinigų perlaidų savo giminaičiams buvo pereita prie organizacijų kūrimo, kurių tikslai buvo tiek politiški, tiek ekonomiškai remti Lietuvos gyventojus. Atkreiptinas dėmesys į tiek ekonomiškai, tiek politiški svarbią JAV lietuvių organizacijų iniciatyvą: 1916 m. lapkričio 1 d. JAV buvo paskelbta „Lietuvos diena“³⁷, per kurią buvo surinkta apie 200 000 dolerių aukų, skirtų nuo karo nukentėjusiems lietuviams.³⁸ Šis atvejis atkleidė, kad politinė ir ekonominė paramos veikla buvo glaudžiai susijusios. Taip pat parodė ir tai, jog JAV lietuviai, susitelkę bendram tikslui, galėjo paveikti ir tam tikrus politinius sprendimus šalyje, kurioje gyveno, kaip šiuo atveju, JAV prezidento paskirta „Lietuvos diena“.

Atkreiptinas dėmesys, kad JAV lietuviai buvo susiskirstę į atskiras ideologines sroves, bet Pirmojo pasaulinio karo metu, atsiradusi galimybė Lietuvai tapti nepriklausoma šalimi, itin suaktyvino JAV lietuvius. Šiam tikslui pasiekti veikė beveik visos JAV lietuvių organizacijos, kurių dėka buvo renkamos lėšos bei nuolat keliamas Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo klausimas. Aktyvios JAV lietuvių veiklos dėka JAV vyriausybė buvo spaudžiama kuo greičiau pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Buvo organizuotos ir tam tikros parodomosios JAV lietuvių akcijos, pavyzdžiui, 1919–1920 m. 1 mln. parašų surinkimas, kad JAV oficialiai pripažintų Lietuvos nepriklausomybę.³⁹

Besikuriančiai Lietuvos valstybei buvo svarbu gauti paramą iš JAV lietuvių. Tai atspindėjo ir Lietuvos politikų prašymai šelpti ne tik nukentėjusius kare, bet ir visokeriopai remti Lietuvos valstybingumo idėją.⁴⁰ Paramos poreikis nepasibaigė iš karto su Pirmojo pasaulinio karo pabaiga,

³⁵ *Amerikos lietuvių istorija*. P. 301.

³⁶ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 53.

³⁷ Lithuanian National Council. LCVA. F. 383, Ap. 7. B. 40. L. 353

³⁸ S. Michelsonas, *Lietuvių išėvija Amerikoje (1868–1961)*, South Boston, 1961. P. 219.

³⁹ *Amerikos lietuvių istorija*. Red. A. Kučas. P. 386.

⁴⁰ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 54.

kadangi kariniai veiksmai Lietuvos teritorijoje vyko ir po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos – Lietuva tuo metu kovojo dėl savo valstybingumo nepriklausomybės kovose 1918 – 1920 m. Ekonominių ryšių kontekste nepriklausomybės kovos turėjo suvaidinti reikšmingą vaidmenį, kadangi Lietuvos teritorija vis dar buvo niokojama karo veiksmų, o pagrindiniai besikuriančios valstybės klausimai buvo susitelkę į kylančias grėsmes valstybės egzistencijai. Ekonominė prasme tiek Pirmasis pasaulinis karas, tiek Lietuvos nepriklausomybės kovos nualino kraštą. Todėl valstybei reikėjo ir ekonominės, ir politinės pagalbos iš šalies.

Šią pagalbą suteikė JAV lietuviai, kurie susibūrę į įvairias organizacijas ne tik rėmė finansiškai, bet ir skyrė savo atstovus ginti Lietuvos interesus.⁴¹ Svarbu paminėti tai, jog Lietuvoje buvo santykinai mažai išsilavinusių žmonių, trūko įvairių specialybių specialistų. Tad JAV lietuviams atsirado palankios sąlygos pritaikyti įgytas emigracijoje žinias Lietuvos valstybės kūrimo. Tyrinėjant ekonominius ryšius su Lietuva, buvo pastebėtas vienas svarbus reiškinys – aktyviausi JAV lietuviai, kurie buvo JAV lietuvių organizacijų atstovai arba kviečiami į Lietuvos informacinę ir diplomatinę tarnybas 1918–1920 m.,⁴² vėlesniu laikotarpiu tapo vienais iš svarbiausių asmenų, ženkliai prisidėjusių prie ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos plėtojimo. Išskirti galima šiuos JAV lietuvius: Bronių Kazį Balutį*, Tomą. Naruševičių*, Karolį Vairą-Račkauską*.

JAV lietuvių organizacijos dažnai buvo pasiskirsčiusios pagal politines pažiūras. Šis aspektas ekonominiuose ryšiuose svarbus tuo, kad bendrų politinių pažiūrų asmenys galėjo būti linkę bendradarbiauti tik su savo ideologiją atitinkančiais asmenimis ar organizacijomis Lietuvoje. Dėl šios priežasties ekonominiai ryšiai galėjo būti ribojami politinių pažiūrų.

Apibendrinant istorinį ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos kontekstą galima jį suskirstyti į tam tikrus vystymosi etapus: 1. Individualių asmenų piniginės perlaidos savo giminaičiams. 2. Emigrantų susitelkimas į įvairias organizacijas bei parama Lietuvoje gyvenantiems asmenims. 3. Politiškai įtakingų asmenų, kurie rūpinosi santykiais tarp JAV lietuvių ir Lietuvos, išugdymas. Ekonominiai ryšiai progresavo ir virto sudėtingesniu organizmu, kuris subrandino konkrečias asmenybes, kurios suprato ekonominių ryšių svarbą. Spartų JAV lietuvių ekonominių

---

*B. K. Balutis (1880 01 05 – 1967 12 30) Lietuvos visuomenininkas ir diplomatas. 1905–1919 m. laikotarpiu gyveno JAV. Nuo 1919 m. tapo Lietuvos diplomatu. 1928–1933 m. laikotarpiu buvo paskirtas eiti Lietuvos nepaprastasis pasiuntinio ir įgaliotojo ministro pareigas JAV. Asmeninėmis savybėmis pasižymėjo, kaip puikus tėvynės patriotas; sąžiningas, įžvalgas, toliaregiškas ir tolerantiškas diplomatas. Puikiai gaudėsi ekonominiuose reikaluose, suprato JAV lietuvių ekonominių ryšių su Lietuva naudą.

*T. Naruševičius (1871 11 11 – 1927 09 16) Lietuvos inžinierius, diplomatas, politinis ir visuomenės veikėjas. 1917–1919 m. laikotarpiu gyveno JAV. 1919 m. JAV lietuvių atstovas Paryžiaus taikos konferencijoje. 1921–1923 m. Lietuvos pasiuntinys Londone. 1923–1924 m. Lietuvos susisiekimo ministras.

*Karolis Račkauskas-Vairas (1882 11 04 – 1970 04 03) Rašytojas, vertėjas, kultūros ir spaudos darbuotojas, diplomatas. 1907–1923 m. laikotarpiu gyveno JAV. 1923 m. grįžęs į Lietuvą tarnavo Užsienio reikalų ministerijoje. Nuo 1923 iki 1928 m. ėjo diplomatinės pareigas Lietuvos atstovybėje Anglijoje. 1929 m. tapęs pirmuoju Lietuvos diplomatu Afrikoje, gyveno Keiptaune, kur ėjo Lietuvos konsulo pareigas Pietų Afrikos Respublikoje (1929–1932 m.)

⁴¹ *Amerikos lietuvių istorija*. P. 364.

⁴² A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 54–55.

ryšių su Lietuva progresą lėmė tai, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose apsigyvenę lietuviai susidūrė su JAV demokratijos tradicija, tvirtais laisvo individo ir draugijų gyvenimo pagrindais bei konkurencija su kitomis svetimtaučių imigrantų grupėmis.⁴³

1.2 JAV lietuvių bandymai investuoti Lietuvoje

Po Pirmojo pasaulinio karo, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, JAV lietuviams atsivėrė palankesnės galimybės grįžti ir investuoti į savo gimtąjį kraštą. Remiantis istoriku A. Eidintu, reemigracija pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos valstybės metais išaugo.⁴⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sąlygos JAV sėkmingai užsidirbti smulkiems Amerikos lietuvių verslininkams iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos buvo palankios.⁴⁵ Todėl, susikūrus nepriklausomai Lietuvos valstybei, reemigravę į Lietuvą smulkūs JAV lietuvių verslininkai, vedami patriotinių motyvų, galėjo tikėtis sėkmingai investuoti savo kapitalus gimtinėje.

Patriotiniai motyvai išskirti dėl to, jog JAV lietuviai buvo susitelkę dėl nepriklausomos Lietuvos kūrimo idėjos. Tuomet jie aktyviai rėmė ir atstovavo Lietuvos interesams, šaliai siekiant nepriklausomybės, tačiau esminiu investavimo veiksniu turėjo būti tikėjimas palankiomis sąlygomis investuoti bei užsidirbti pelno. Lietuva buvo ekonomiškai silpniau išsivystęs kraštas nei JAV, taip pat ir tai, jog karo veiksmai buvo nualinę Lietuvą. Todėl smulkiems JAV lietuvių verslininkams, negalintiems sėkmingai konkuruoti didelėje ir išsivysčiusioje JAV rinkoje, Lietuva turėjo atrodyti, kaip ideali terpė nukreipti savo kapitalus: „... pokarinė Lietuva pirmiausiai domino kaip būsima imli rinka, kapitalo reikalingas atsikuriantis kraštas, didelių pelnų šaltinis“⁴⁶.

Susikūrusiai jaunai Lietuvos valstybei stigo finansinių išteklių, o jų iš užsienio valstybių nebuvo lengva gauti, kadangi kitos valstybės nesiteikė iš karto pripažinti Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės bei neteikė norimos finansinės paramos.⁴⁷ Dėl šios priežasties buvo poreikis prisivilioti į Lietuvą JAV lietuvių verslininkus, kad pastarieji galėtų ekonomiškai padėti kraštui.⁴⁸ Išeivija įžvelgdama galimybę sėkmingai investuoti neliko nuošalyje ir ėmėsi konkrečių veiksmų. 1919 m. gegužės 15 d. įkūrė Ekonominę komisiją (oficialus pavadinimas – Lietuvos

---

⁴³ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 227.

⁴⁴ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 60.

⁴⁵ L. Kapočius, *Lietuvių senoji išeivija ir Lietuva*. Vilnius. 1981. P. 242.

⁴⁶ Ten pat. P. 244.

⁴⁷ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 57.

⁴⁸ Ten pat. P. 60

komercijos ir finansų komisija), kurios tikslas buvo tarpininkauti tarp JAV ir Lietuvos, koordinuoti JAV lietuvių bendrovių veiklą Lietuvoje, užsakymus bei pinigų siuntimą į Lietuvą.⁴⁹

Po Pirmojo pasaulinio karo nemaža dalis JAV lietuvių grįžo į Lietuvą. V. Liulevičiaus skaičiavimais, 1920–1921m. tokių buvo apie 5000, jie reemigruodami parsivežė apie 2 815 000 dolerių, vėliau iš viso grįžo apie 20 000 asmenų.⁵⁰ V. Liulevičiaus skaičiavimu, jie galėjo parsivežti apie 8,5 mln. dolerių.⁵¹

JAV lietuviai taip pat stengėsi užsiimti ir prekių importu iš Lietuvos. Šiuo atveju JAV lietuviai suprato, jog siekiant pelningo verslo jiems reikėjo telktis. 1920 m. liepos 3 d. Niujorke įsisteigė JAV lietuvių Prekybos rūmų (Vaizbos butai), vėliau jie buvo įkurti Čikagoje (1922 m.), Bostone (1925 m.), Bruklina (1925 m.), Niujorke (1927 m.), o 1928 m. Detroite, Klyvlende ir Filadelfijoje.⁵² J. Skirius pastebėjo, kad „JAV lietuvių prekybininkų dalis, esanti arčiau prie išeivijos srovių politinio judėjimo vadovybės, pagalvodavo apie galimybę užmegzti verslo santykius su Lietuvos gamintojais. Tai daugiau skatino patriotiniai motyvai, nei ekonominė būtinybė. Tačiau JAV lietuvių galimybės sutelkti didelį kapitalą stambiems lietuviškų prekių užsakymams buvo menkos.“⁵³ Analizuojant šią J. Skiriaus mintį atkreiptinas dėmesys į tai, jog smulkūs JAV lietuvių verslininkai nebuvo pajėgūs vykdyti stambius lietuviškų prekių užsakymus. Tam įtakos galėjo turėti ir tai, jog lietuviškos prekės nebuvo pritaikytos JAV rinkai, kai kuriais atvejais buvo prastesnės kokybės ir dėl transportavimo kaštų brangiau kainavo nei esantys analogiški produktai JAV rinkoje.⁵⁴ Apibendrinant JAV lietuvių lietuviškų prekių importo į JAV galimybes, galima teigti, jog jos buvo ribotos bei negarantuojančios pelno.

Priešingai nei su importu, JAV lietuviams palankiau buvo investuoti į verslo įmonių kūrimą Lietuvoje. Lietuvoje nuo nepriklausomos valstybės paskelbimo iki 1921 m. pastebėtas bendrovių su JAV kapitalu steigimo bumas. Pavyzdžiui, 1920 m. Lietuvos ministrų kabinetas patvirtino šių akcinių bendrovių įstatus: „Pramonė“, „Baltijos transportas“, „Lietuvos garlaivių bendrovė“, „Ringuva“, „Amerikos lietuvių prekybos akcinė bendrovė“⁵⁵. Remiantis A. Eidinto skaičiavimais, Lietuvoje 1920–1925m. buvo įkurta 17 JAV lietuvių organizuotų akcinių bendrovių, kurių kapitalas buvo vertinamas apie 18 mln. auksinų.⁵⁶

⁴⁹ A. Eidintas, *Lietuvių kolumbai*. P. 61.

⁵⁰ V. Liulevičius, *Išeivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981. P. 236.

⁵¹ Ten pat. P. 237.

⁵² J. Skirius, Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930–1940 metais, *Istorija, Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. 2006. T. 64. P. 18.

⁵³ Ten pat. P. 29.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 63

Atsižvelgiant į ekonomines Lietuvos sąlygas ir specialistų stygių, kai kurios JAV lietuvių organizacijos (pavyzdžiui, 1919 m. „Lietuvių mechanikų lyga“) rinko lėšas mašinoms bei siekė steigti Lietuvoje dirbtuves, o savo narius ragino būti pasiruošusius reemigruoti ir dirbti Lietuvoje.⁵⁷ JAV lietuviai prašė Lietuvos vyriausybės ar jos narių būti savo kuriamų bendrovių dalininkais, tikėdamiesi, jog tokiu būdu bus gaunama lengvatų bei garantijų, kad bendrovės greitai nebankrutuos.⁵⁸ Tokia JAV lietuvių verslininkų taktika iš dalies pasiteisindavo, pavyzdžiui, „Žuvies ir gintaro bendrovei“ (jos dalininkais buvo įtakingi lietuviai Martynas Yčas, Juozas Tūbelis,) 1922 m. buvo leista importuoti dalį reikalingo inventoriaus be muitų, taip pat ši bendrovė buvo atleista nuo maito mokesčio už 500 000 importuojamų meškerių.⁵⁹

Nepaisant JAV lietuvių įžvalgumo ir siekimo, kad bendrovių akcininkais taptų autoritetingi Lietuvos valdžios atstovai, tai pavykdavo ne visuomet. JAV lietuvių verslininkai Lietuvoje susidurdavo su tam tikrais sunkumais: Vokietijos markės kurso kritimas, įvairiais išėvijos srovių tarpusavio prieštaravimais, neaiškia Lietuvos politinė ateitimi, kurią JAV lietuviai vertino pesimistiškai, bloga komunikacija su Europos šalimis.⁶⁰ Bendrovių steigimą ar jų kapitalų pervedimą į Lietuvą stengėsi koreguoti JAV lietuvių pramonės ir prekybos taryba (PPT), bet dalis bendrovių vengė šios tarybos kišimosi į jų veiklą.⁶¹ A. Eidintas pastebėjo, jog didelę bendrovių pelną turėdavo jų organizatoriai ir administratoriai, o organizaciniams bendrovių įkūrimo reikalams buvo išleidžiama kai kuriais atvejais pusė turimo kapitalo. Pats bendrovių steigimo procesas daugeliu atvejų buvo neskaidrus – bendrovių steigėjai ar vadovai nebuvo tinkamai kontroliuojami dėl galimo lėšų pasisavinimo.

Išskirtina ir daugiau sunkumų siekiant investuoti Lietuvoje. JAV vyriausybė neleido registruotoms prekybos bendrovėms investuoti kapitalo į kitų valstybių įstaigas, kurių JAV nebuvo pripažinusi.⁶² Tai buvo ypač svarbu pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais, kadangi nebuvo galima pilnai išnaudoti visų galimų investuotojų. A. Eidintas pažymėjo, kad „Atėjus kritiniam momentui, jei Lietuvos valdžia bendrovių neparemdavo, jos likviduodavosi. Lietuvos pramonininkai, sukaupe kapitalo, kartais patys supirkinėdavo JAV lietuvių bendrovių akcijas ir jose nelikdavo nieko amerikietiško.“⁶³

JAV lietuviams ir Lietuvos piliečiams buvo taikomos nevienodos sąlygos akcinių bendrovių valdyme bei gauto pelno dalybose – Lietuvoje nebuvo taikoma *Majority rules* (*Daugumos taisyklė*),

---

⁵⁷ A. Eidintas, *Lietuvių kolumbai*. P. 61.

⁵⁸ Ten pat. P. 62

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Ten pat.

⁶³ Ten pat. P. 63.

tai reiškė, jog nesvarbu, kiek asmuo turėjo įmonėje akcijų, jo teisės buvo lygios su kitų akcininkų teisėmis.⁶⁴ JAV lietuviams, kurie turėdavo daugumą akcijų paketo, šios taisyklės nesilaikymas buvo nepriimtinas. Minėtos taisyklės nesilaikymas buvo vienas iš Lietuvos verslininkų protekcionizmo būdų. Kitas būdas, ribojantis JAV lietuvių galimybes kurti įmones Lietuvoje, tai vietinių bendrovių protekcionizmas ir išėivių bei užsieniečių galimybių varžymas, konkrečiai ribojant pirkti ar kitokiu būdu įsigyti nekilnojamą turtą Lietuvoje.⁶⁵ Verta užsiminti ir apie tai, kad JAV lietuvių verslo įstaigų nebuvo perkelta į Lietuvą dėl žemo ekonomikos lygio.⁶⁶ Todėl teigtina jog JAV lietuviams nebuvo palankios sąlygos kurti akcines bendroves Lietuvoje.

Atskiro dėmesio vertos piniginės JAV lietuvių perlaidos: iš valiutos konvertavimo ir įvairių perlaidos mokesčių buvo galima nemažai užsidirbti. Tad ši terpė neliko nepastebėta JAV lietuvių bendrovių tarpe: Amerikos lietuvių prekybos bendrovė. Šis pelningas verslas taip pat buvo ir konkurencingas. A. Eidintas pastebėjo, jog tarp JAV lietuvių ir Lietuvos finansininkų vyko kova dėl pelno.⁶⁷ Perlaidos pelno davė ne tik jas administruojančioms įmonėms ar bankams, bet ir Lietuvos vyriausybei leido sukaupti kapitalą iš užsienio valiutos keitimo, vėliau jį panaudojant įvedant litą Lietuvoje.⁶⁸ JAV lietuvių perlaidos atliko ir kitą funkciją – patekusios į Lietuvos bankus, jos garantavo tiek lito stabilumą, tiek dengė užsienio prekybos deficitą, pavyzdžiui, 1928 m. perlaidos siekė apie 32 mln. litų.⁶⁹ JAV lietuvių pastangos įsitvirtinti finansinių perlaidų versle susidūrė su stipria konkurencija tiek tarpusavyje, tiek su Lietuvoje įsteigtais bankais.

Konfrontaciją tarp išėivijos ir Lietuvos bankų atspindėjo „Žemės banko“ atvejis. 1916 m. Jono Žiliaus ir M. Yčo iniciatyva buvo iškelta idėja įkurti „Žemės banką“. 1919 m. gegužės 14 d. buvo numatytas šio banko tikslas – padėti karo nualintam Lietuvos ūkiui ir perkelti kapitalą iš JAV į Lietuvą. 1919 m. spalio 29 d. Lietuvos ministrų kabinetas J. Žiliui išdavė įgaliojimą kurti banką.⁷⁰ Šiuo atveju svarbu tai, jog Lietuvoje įvedus litą kartu buvo įsteigtas „lietuviškas“ „Žemės bankas“, kurio kapitalas buvo sutelktas Lietuvos vyriausybės rankose. Reaguodamas į tokią situaciją, J. Žilius kreipėsi į finansų ministeriją prašydamas į naujai įkurtą banką priimti ir JAV lietuvių surinktą kapitalą, o to kapitalo indėlininkus įtraukti į vyriausybės Žemės banko akcininkų sąrašą. Vyriausybei su šiuo prašymu nesutikus kilo konfliktas, kurio metu nuvertėjo JAV lietuvių sukauptas kapitalas, o Lietuvos vyriausybė neprisiėmė dėl šio atvejo atsakomybės.⁷¹ Tad išėivių iniciatyva dėl Lietuvos

---

⁶⁴ L. Kapočius, *Senoji išėivija ir Lietuva*. P.263.

⁶⁵ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 64

⁶⁶ Ten pat. P. 64.

⁶⁷ Ten pat. P. 66.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Ten pat. P. 63.

⁷¹ Ten pat. P. 64.

vyriausybės kaltės liko bevaisė, o JAV lietuviai patyrė nuostolių, kadangi bankuose laikyti „Žemės bankui“ skirti pinigai dėl užtrukusio konflikto tapo beverčiais.⁷²

Dar viena galimybė JAV lietuviams investuoti buvo Lietuvos laisvės paskola. Paskolos suma buvo numatyta 5 mln. dolerių su 5,5 proc. palūkanomis.⁷³ Paskolos metu buvo surinkta apie 1,8 mln. dolerių, o Lietuvos finansininkai atvirai pripažino, jog paskola nepasisėkė.⁷⁴ Nemažą dalį įtakos paskolos įvykdymui galėjo turėti ir kairiųjų pažiūrų, ypač komunistų, nusistatymas prieš bet kokią finansinę veiklą, susijusią su nepriklausoma Lietuvos valstybe.⁷⁵ Nesėkmingai bandžiusių įsikurti Lietuvoje JAV lietuvių grįžimas į JAV taip pat turėjo reikšmės bendrai JAV lietuvių nuotaikai.⁷⁶ Vis dėlto, iševija buvo nuolat raginama investuoti į Lietuvos valstybės vertybinius popierius, Žemės Banko paskolų lakštus ar įvairių bendrovių akcijas.⁷⁷

Analizuojant JAV lietuvių bandymus investuoti Lietuvos Respublikoje būtina paminėti, jog ne visi JAV lietuviai palaikė investavimą Lietuvoje. Šį aspektą atskleidė L. Kapočius: „Atskiriems JAV lietuviams turtėjant, pasinaudojant savo iševiška klientūra, Pirmojo pasaulinio karo metais ir po jo Amerikoje susiklostė smulkiosios buržuazijos sluoksnis. Jis ir sudarė „tą socialinę bazę kuria rėmėsi klerikalai, tautininkai ir iš dalies socialdemokratai.“⁷⁸ Tad investavimo Lietuvoje nepalaikė komunistų ideologijos JAV lietuvių atstovai, kurie taip pat nepalankiai buvo nusiteikę ir nepriklausomos Lietuvos valstybės atžvilgiu.⁷⁹ Skirtingų ideologijų kritika, pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos metais dėl galimybės palaikyti verslo ryšius su Lietuva galėjo turėti tam tikros įtakos abejojančių JAV lietuvių tarpe. Įtaka galėjo sustiprėti po nesėkmingų pirmųjų Nepriklausomos Lietuvos reemigrantų bandymų įsikurti ir investuoti Lietuvoje.

Apibendrinus JAV lietuvių bandymus investuoti Lietuvoje matyti, jog JAV lietuviai, susikūrus Nepriklausomai Lietuvos valstybei, aktyviai bandė investuoti Lietuvoje, tačiau daugumoje atvejų patyrė nesėkmes. Didžiausia problema buvo tiek politinių, tiek ekonominių sąlygų nežinojimas bei nepalankūs Lietuvos valstybės įstatymai, kurie kartais apribodavo galimybę sėkmingai investuoti.

1.3 Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuras

---

⁷² A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 64

⁷³ Lietuvos laisvės paskolos Amerikoje įstatymas, LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 55. L. 153.

⁷⁴ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 57.

⁷⁵ L. Kapočius, *Lietuvių senoji iševija ir Lietuva*. P. 241.

⁷⁶ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 58.

⁷⁷ *Amerbiuro informacija užsieniečiams...* P. 33.

⁷⁸ L. Kapočius, *Lietuvių senoji iševija ir Lietuva*. P. 243.

⁷⁹ Ten pat. P. 231.

Gyvendami JAV lietuviai turėjo sukaupę įvairaus dydžio kapitalų. Dauguma jų buvo smulkūs verslininkai, neturintys pakankamai didelių finansinių išteklių ir galinčių sėkmingai konkuruoti didelėje JAV rinkoje. Tiek vedami patriotinių minčių, tiek siekdami lengvesnio ekonominio įsitvirtinimo savo gimtinėje, šie verslininkai galvojo apie investicijas Lietuvoje. Tam, jog būtų galima įvykdyti sėkmingas investicijas Lietuvoje, Amerikos lietuviams reikėjo informacijos apie ekonominę Lietuvos gyvenimą. J. Skiriaus teigimu, „JAV lietuviai nuolat pažymėdavo, kad Lietuvoje nėra įstaigos, kuri galėtų teikti tikrą ir patikimą ekonominę informaciją apie parduodamus ūkinius objektus, jų kainas, sąlygas; apie investavimo galimybes.“⁸⁰. Išplėtojant J. Skiriaus mintį manytina, jog JAV lietuviai reikalavo įsteigti Informacijos biurą Lietuvoje.

JAV lietuvių poreikius Lietuvoje geriausiai suprato reemigrantai. Todėl grįžę iš JAV Lietuvos piliečiai ėmėsi iniciatyvos Informacijos biuro steigimo klausimu. Pirmą kartą idėją sukurti informacijos biurą Lietuvoje 1920 m. nesėkmingai bandė realizuoti Bronius Kazys Balutis, Tomas Naruševičius ir Andrius Martus.⁸¹ B. Balutis pagrindiniu šios idėjos įgyvendinimo entuziastu nurodė A. Martų: „... dar 1920 metais buvo atkartotinai mano ir A. A. Naruševičiaus keliamas klausimas apie reikalingumą pasirūpinti amerikiečiais. Buvo kilęs lygiai panašaus biuro sutvėrimo sumanymas. Šio sumanymo dideliu entuziastu buvo amerikietis A. A. Martus (1923 m. laike Klaipėdos sukilimo užsikrėtęs šiltine ir ten miręs).“⁸².

Informacijos biuro idėjos realizavimu užsiėmė pavieniai asmenys, kurie įžvelgė poreikį tokio biuro atsiradimui. B. Balutis pabrėžė: „Dėl įvairių priežasčių, - o daugiausiai gal todėl, kad mūsų Vyriausybė tuomet buvo ligi ausų paskendusiuose kituose neatidėliotiniuose darbuose ir su kiekvienu išlaidų skatiku taipgi turėjo skaitytis, - iš to sumanymo, kaip ir iš kitų (pav., sutvėrimo komisijos mūsų reikalų su Lenkija studijavimui) nieko tuomet neišėjo.“⁸³ Atsižvelgiant į B. Balučio komentarą, skirtą aptarti pirmajam bandymui realizuoti Informacinio biuro idėją, galima kelti prielaidą, jog Informacijos biuro idėjos įgyvendinimas buvo per daug ankstyvas to laikotarpio Lietuvos valstybei. Šią mintį patvirtino ir išsakyta istoriko J. Skiriaus pozicija: „Tačiau dėl vyriausybės užimtumo ir lėšų trūkumo iš to sumanymo nieko neišėjo.“⁸⁴ Todėl galima manyti, jog Lietuvos vyriausybė buvo užsiėmusi svarbesniais klausimais ir tuo metu nelaikė šios idėjos pakankamai reikšminga tiek, jog būtų galima skirti lėšų jos įgyvendinimui.

Informacijos biuro idėjos Lietuvos vyriausybė nepamiršo – ji buvo iškelta 1925 m., kuomet prie Ministrų kabineto buvo paskirtas specialusis referentas amerikiečių klausimams

---

⁸⁰ J. Skirius, JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje XX a. 4-ame dešimtmetyje, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2008. T. 70. P. 38.

⁸¹ Ten pat. P. 28.

⁸² 1930 spalio 15 d. Balučio nuorašas Nr. 1230 Užsienių Reikalų Ministerijai. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 33.

⁸³ Ten pat. L. 33.

⁸⁴ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 28.

spřesti.⁸⁵ B. Balutis komentuodamas Informacinio biuro idęjos raidą nurodę: „Kiek vęliau, - jeigu neklystu, 1925 metais, sumanymas sutvarkyti mųsų santykius su amerikiečiais vęl iškilo. Šiuo laiku jis pasireiškę paskyrus, prie Ministerių Kabineto, specialaus referento amerikiečių reikalams (tųlą laiką juo buvo, jeigu gerai atsimenu, p. Bučiūnas). Tas jau buvo neblogas žingsnis pradžiai. Gaila tik, kad rezultatai nespęjo ar negalęjo pasirodyti.“⁸⁶ Specialaus referento amerikiečių reikalams paskyrimas parodę Lietuvos vyriausybės dėmesį JAV lietuviams. Bandyamas atgaivinti Informacijos biuro idęją buvo kartu siejamas su santykių tarp Amerikos lietuvių ir Lietuvos pagerinimu. Dęl šių priežasčių galima kelti prielaidą, jog Informacinio biuro idęjos įgyvendinimo svarbą ekonominiuose santykiuose su JAV lietuviais pradęjo suvokti ir Lietuvos valdžioje esantys asmenys.

Idęjos įgyvendinimui nebuvo lemta išsipildyti. B. Balutis svarstydamas, kokios galęjo bųti šios nesękmės priežastys, teigę: „Kodęl – apie tai čia netenka kalbęti: gal todęl, kad vadovybėje nebuvo žmogaus, kuris pažintų ne tik Lietuvą, bet ir Amerikos lietuvius, jų gyvenimą, reikalavimus ir psichologiją...“⁸⁷ Šiuo atveju pateikiamos autoriaus mintys atskleidę tai, jog tuo metu Lietuva nebuvo suinteresuota Amerikos lietuvių poreikiais, taip pat autorius užsiminę apie tai, jog trūksta žmonių, kurie pažintų ne tik Lietuvą, bet ir JAV lietuvius. Tokiais asmenimis galęjo bųti tik reemigravę Amerikos lietuviai.⁸⁸ Tokių asmenų trūkumas buvo vyriausybėje, parodę, jog tuomet buvo tam tikras nesusikalbėjimas tarp išėivijos atstovų ir Lietuvos valdininkų. Šio nesusikalbėjimo priežastimi gali bųti įvardijama tai, kad Lietuvoje gyvenę valdininkai negalęjo suvokti Amerikos lietuvių poreikių, kadangi, kaip galima suprasti iš Balučio teiginio, jie patys neturęjo gyvenimo JAV patirties.

Informacinio biuro idęja ilgai neliko pamiršta, jai nepakenkę ir 1926 gruodžio 17 d. įvykęs valstybės perversmas. Praęjus savaitei po perversmo, 1926 m. gruodžio 24 d., premjeras Augustinas Voldemaras susitiko su buvusiu Amerikos lietuviu Karoliu Račkausku–Vairu ir aptarę bųsimus vyriausybės sprendimus, palankius išėivijai.⁸⁹ Po keturių dienų nuo šio susitikimo, Račkauskas kreipęsi į premjerą Voldemarą rašydamas, jog reikia atgaivinti Informacijos biurą bei nurodę jo bųsimą tikslą: „...vesti propagandą Amerikos lietuvių tarpe, planingai informuoti juos apie Lietuvos ekonominę ir finansinę padęti, reaguoti į sąmoningai vedamą antivalstybinę propagandą, neleisti tautiškumo dvasiai užgesti Amerikos lietuviuose.“⁹⁰ Tai, jog dęl Informacijos biuro buvo iškart kreipiamasi vos įvykus valdžios perversmui Lietuvoje, tik parodę, jog JAV lietuviams šio biuro įsteigimo klausimas buvo aktualus.

⁸⁵J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 28.

⁸⁶ 1930 spalio 15 d. Balučio nuorašas Nr. 1230 Užsienių Reikalų Ministerijai. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 33.

⁸⁷ Ten pat. L. 34.

⁸⁸ Ten pat. L. 37.

⁸⁹ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje.* P. 28.

⁹⁰ 1926 12 28 V. K. Račkausko laiškas premjerui A. Voldemarui. LCVA. F.923, Ap. 1. B. 472, L. 4.

J. Skirius pateikė faktą, jog išeivijos spaudoje pasirodė pranešimas, jog 1927 m. sausio pradžioje buvo įsteigtas Amerikos lietuvių informacijos biuras, kurį įsteigė Seimo narys (lietuvių Romos katalikų federacijos atstovas) Leonardas Šimutis*.⁹¹ Apie šio biuro įsteigimą buvo pranešta JAV lietuvių laikraštyje „Darbininkas“.⁹² Bandant ieškoti informacijos apie šį konkretų Informacijos biuro įsteigimą, teko susidurti su ta pačia problema, kaip ir J. Skiriui, apie šį atvejį daugiau informacijos nepavyko aptikti. Iš dalies tenka pripažinti iškeltą istoriko J. Skiriaus versiją, suirus tautininkų ir krikdemų santykiams, biuro vadovas Šimutis pasitraukė iš Lietuvos ir grįžo į JAV, tuo pačiu metu nutrūko ir biuro veikla.⁹³ Plėtojant šią versiją toliau galima bandyti paaiškinti, kodėl apie šio biuro įsteigimą buvo pranešta tik JAV lietuvių laikraštyje „Darbininkas“. Pastarasis laikraštis atstovavo Amerikos lietuvių Romos katalikų srovei kaip ir pats biuro įsteigėjas. Dėl tuomet Lietuvoje tvyrojusios įtampos tarp krikdemų ir tautininkų, biuro įsteigimas galėjo būti laikomas savavališka krikdemų iniciatyva. Todėl, jos nepalaikė tautininkai, tad apie biuro įsteigimą nebuvo niekur kitur užsiminta, išskyrus minėtąjį JAV lietuvių laikraštį „Darbininkas“. Galima numanyti, kad Šimučio bandymas įsteigti biurą suiro dėl politinių priežasčių.

Aptartas atvejis parodė, jog Informacijos biuro idėjos įgyvendinimas buvo realus. Tam tereikėjo sulaukti tinkamų sąlygų, kurios atsirado 1929–1930 metais, kai tiek Lietuvos, tiek JAV lietuvių spaudoje pagausėjo straipsnių, skirtų santykių tarp Lietuvos ir JAV lietuvių gerinimui. Šie straipsniai pasirodė neatsitiktinai – tai buvo tikslingas Lietuvos vyriausybės indėlis, kadangi straipsnių leidimui pritarė tiek premjeras, tiek finansų ministras, o straipsnių leidime iniciatyvos ėmėsi Finansų departamento direktorius Mikalojus Lipčius*.⁹⁴ Taip pat verta paminėti, jog 1930 m. buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais, tad buvo tikimasi padidėjusio turistų srauto iš JAV.⁹⁵ Šie veiksniai atskleidė, jog Informacinio biuro steigimui atsirado palanki terpė Lietuvos valdžioje, kadangi ši buvo linkusi atsižvelgti į JAV lietuvių poreikius.

Tolesnius Informacijos biuro steigimo užkulsius atskleidė Finansų departamento direktoriaus M. Lipčiaus susirašinėjimai. Visų pirma, M. Lipčius slaptu raštu kreipėsi į Lietuvos pasiuntinį Vašingtone B. K. Balutį, norėdamas suderinti bendrą nuomonę dėl įstaigos kūrimo, prieš

---

* L. Šimutis (gimęs 1892 11 06 Šerikų k. Šilalės vls., Tauragės apskrityje) visuomenės veikėjas, publicistas. 1913 – 1926 m. laikotarpiu gyveno JAV. 1926 m. grįžo į Lietuvą, krikščionių demokratų sąrašų buvo išrinktas į III seimą, bet 1927 m. savo pareigų atsisakė ir grįžo į JAV.

*M. Lipčius (1894 12 19 – 1942 06 25) Mikalojus Lipčius, Lietuvos slaptųjų tarnybų – žvalgybos ir kontržvalgybos – kūrėjas. Po tarnybos žvalgyboje Mikalojus Lipčius buvo paskirtas vidaus reikalų viceministru (iki 1923 m. gruodžio vidurio), 1927-1940m. ėjo Finansų ministerijos departamento direktoriaus pareigas.

⁹¹ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 29.

⁹² Amerikos lietuvių informacijos biuras Lietuvoje, *Darbininkas*, 1927 vasario 4, Nr. 10, p. 3. (Skirius nurodo klaidingai 5 psl.) <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=72299> [Žiūrėta, 2015-03-18]

⁹³ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 29.

⁹⁴ Ten pat. P. 29.

⁹⁵ Ten pat.

kreipiantis į Finansų ministrą.⁹⁶ Slaptas kreipimasis atskleidė tai, jog buvo norima užsitikrinti tam tikrą paramą tuomet, kai Lietuvos valdžios atstovai svarstys Informacijos biuro steigimo klausimą.

Viename iš raštų M. Lipčius paminėjo, jog idėją įkurti Informacijos biurą jis jau buvo iškėlęs į viešumą: „Matydamas gyvą reikalą įnešti į tąjį darbą sistemą, paskatinau vieną Finansų Departamento referentų – p. Dr. K. Sruogą – pakelti šį klausimą viešai-spaudoje... Dr. K. Sruogos, šiuo klausimu straipsnis/ „Lietuvos santykių su Amerikos lietuviais organizavimas“/ tilpo ekonominiame leidinyje „Tautos ūkis“ paskutiniame / 7–8/ jo numeryje, kurį drauge su šiuo Tamstai, Pone Ministeri, siunčiu. Visos pagrindinės to straipsnio mintys savo laiku buvo mano ir autoriaus aptartos.“⁹⁷ Autoriaus žodžiai atskleidžia, jog iš dalies šiuo klausimu jau buvo kalbėta anksčiau. Taip pat, kad jis asmeniškai organizavo tinkamą terpę Informacijos biuro idėjai gauti pritarimo tiek Finansų ministerijoje tiek Amerikos bei Lietuvos lietuvių visuomenėse. Galiausiai rašto pabaigoje M. Lipčius nurodė spaudoje publikuoto Dr. K. Sruogos straipsnio išvadą: „...yra būtinas reikalas įsteigti tam tikrą įstaigą – centras, kuri rūpintųsi specialiai Lietuvos ir Amerikos lietuvių santykių organizavimu bei plėtimu.“⁹⁸ Pastaroji išvada atspindėjo M. Lipčiaus nuomonę, dėl Informacijos biuro steigimo, kuri, anot autoriaus, buvo būtina.

1930 m. rugsėjo 13 d. slaptas M. Lipčiaus raštas B. K. Balučiui atskleidė: „Finansų Ministerija yra gavusi pil. A. B. Strimaičio ir D. Gruodžio pareiškimą (1930 m. rugpjūčio 25 d.), kuriuo siūloma įsteigti lietuviams amerikiečiams patarimams teikti biurą, ir prašoma tam reikalui valdžios pritarimo.“⁹⁹ Tuo pačiu buvo klausiama Balučio nuomonės, ar privatus biuras galės patenkinti amerikiečių poreikius bei pateikiama įdomi žinia: „...apie vieną minėtą pareiškimą pateikusių asmenų, būtent apie p. A. B. Strimaitį kai kas atsiliepia gana nepalankiai“¹⁰⁰. Dėl šios priežasties buvo klausiama B. Balučio, ką jis mano apie A. Strimaitį.

Asmeniškai pats M. Lipčius nepalaukė privačios iniciatyvos kurti Informacijos biurą: „...leidžiu sau pasiūlyti suorganizuoti specialią valstybės įstaigą, nes privati neturėtų tokio pasitikėjimo“¹⁰¹. Tokiu pareiškimu Finansų ministrui M. Lipčius tarsi užkirto kelią privačiai iniciatyvai. Ir, kaip teigė J. Skirius, ekonominiai kontaktai su JAV lietuviais ir jų informavimas tapo valdžios reikalu.¹⁰²

⁹⁶ 1930 09 13 M. Lipčiaus slaptas raštas Nr. 42B. K. Balučiui į Vašingtoną. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 9.

⁹⁷ 1930 09 13 M. Lipčiaus raštas Nr. 11063 Balučiui į Vašingtoną. Nuorašas. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 2.

⁹⁸ Ten pat. L. 2.

⁹⁹ 1930 09 13 M. Lipčiaus slaptas raštas Nr. 43. B. K. Balučiui į Vašingtoną. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 40.

¹⁰⁰ 1930 09 13 M. Lipčiaus slaptas raštas Nr. 43. B. K. Balučiui į Vašingtoną. L. 40.

¹⁰¹ 1930 09 13 M. Lipčiaus pareiškimas Finansų Ministeriui. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 6.

¹⁰² J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 30.

M. Lipčiaus bendravimas su B. K. Balučiu neliko be atsako – pastarasis Užsienio Reikalų Ministerijai persiuntė atsakymą į M. Lipčiaus išsiųstą laišką Nr. 11063.¹⁰³ Laiške buvo trumpai aptarta Informacijos biuro steigimo idėja¹⁰⁴, pateikti patarimai, ką daryti Lietuvos vyriausybei siekiant geresnių santykių su Amerikos lietuviais¹⁰⁵ bei pritarimas biuro steigimui¹⁰⁶. Taip pat davė patarimą organizacijos kūrimui nurodydamas, jog ši organizacija turės būti „absoliučiai apolitiška ir nepartinė“¹⁰⁷. M. Lipčiaus susirašinėjimais davė rezultata – jo idėją B. Balutis palaikė.

Siūlymai įkurti Informacijos biurą galiausiai buvo realizuoti 1931 m. gegužės 1 d. kai buvo įkurta įstaiga Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuras (trumpiau įvardijama kaip – Amerbiuras).¹⁰⁸ Amerbiuro tikslu buvo numatyta: „a) teikti žodžiu ir raštu Amerikos lietuviams ekonominių ir juridinių informacijų apie jų kapitalų investicijas bei įsikūrimo galimumus visose ūkio srityse; b) teikti kitokių ekonominių ir juridinių informacijų užsienyje gyvenantiems lietuviams; c) palaikyti santykius su Amerikos lietuvių ekonominėmis organizacijomis ir paskirais asmenimis.“¹⁰⁹ Išsikeltas biuro tikslas atskleidė, jog ši įstaiga turėjo tiesiogiai daryti įtaką ekonominiams ryšiams tarp JAV lietuvių ir Lietuvos. Amerbiuro svarbą ekonominiams ryšiams patvirtino ir platesnė šios įstaigos numatyta veikla: „Biuras tarpininkauja tarp atvykusių iš užsienio lietuvių ir įvairių valdžios įstaigų, kilus kokiems nors nesusipratimams [...] be to, Amerbiuras sutinka atvykstančias Lietuvon ekskursijas ar šiaip didesnes grupes mūsų tautiečių ir čia vietoj duoda praktiškų patarimų apie apsigyvenimo sąlygas, veikiančius įstatymus, formalumus ir kt.“¹¹⁰ Informacinio biuro veikla buvo plačiai išreklamuota JAV lietuvių spaudoje, kurioje ieškantys patarimų, kaip įsigyti turto Lietuvoje, buvo nukreipiami į Amerbiurą.¹¹¹ Šio biuro klestėjimo laikotarpis buvo 1931 – 1935 m., vėliau, kaip pastebėjo J. Skirius, Informacijos biuro veikla sumažėjo, kaip ir informacijos apie ją pateikimas.¹¹²

Analizuojant Informacijos biuro idėjos vystymąsi išaiškėjo, jog JAV lietuvių tarpe vyravo poreikis įstaigos, kuri galėtų tiesiogiai užsiimti ekonominių ryšių plėtojimu tarp JAV lietuvių ir Lietuvos. Taip pat išaiškėjo, jog šios idėjos įgyvendinimui trukdė Lietuvos valstybės politikų nenoras, o galbūt ir negebėjimas suprasti JAV lietuvių poreikį Informacijos biuro sukūrimui. Todėl

---

¹⁰³ 1930 spalio 15 d. B. K. Balučio nuorašas Nr. 1230. Užsienių Reikalų Ministerijai. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 32.

¹⁰⁴ Ten pat. L. 33-34.

¹⁰⁵ Ten pat. L. 35.

¹⁰⁶ Ten pat. L.37.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Įsteigtas Amerikos lietuviams ekonominės informacijos biuras, *Lietuvos žinios*, 1931 gegužės 6 d. P. 5.; Įsteigtas Amerikos lietuviams ekonominės informacijos biuras, *Draugas*, 1931 gegužės 22 d. P. 1.

¹⁰⁹ *Pasaulio lietuviai*, Red. P. Ruseckas, Kaunas, 1935, P. 323

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ L. Šmulskštys. Kas žinotina lietuviams – svetimšaliams, nekilnojamą turtą Lietuvoje įsigyjant, *Pasaulio lietuviai*, Red. P. Ruseckas, Kaunas, 1935, P. 322

¹¹² J. Skirius. *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 35.

idėjos realizavimas užsitęsė iki to laiko, kai Lietuvos vyriausybė nusprendė imtis realių veiksmų pritraukiant kapitalus iš Amerikos lietuvių ir siekiant pagerinti santykius su JAV lietuviais.

2 LIETUVOS VALSTYBĖS VYKDYTA POLITIKA EKONOMINIŲ RYŠIŲ SU JAV LIETUVIAIS ATŽVILGIU

2.1 Valstybės vykdyta politika ekonominių ryšių su JAV lietuviais aspektu iki 1926 m.

Ekonominiuose JAV lietuvių ryšiuose su Lietuva svarbus vaidmuo atiteko Lietuvos valstybei. Todėl būtina išanalizuoti Lietuvos valstybės politiką ekonominių ryšių su JAV lietuviais atžvilgiu. Politinius valstybės sprendimus atspindėjo išleisti įstatymai, kuriuose dažnai iš visų emigrantų buvo išskiriami JAV lietuviai.

Kuriant Lietuvos valstybę politinėje erdvėje aktyviai veikė JAV lietuviai. A. Eidintas pažymėjo, kad „...išėivija lietuvių politikams tapo svarbiu ramsčiu, kuriant valstybingumą“¹¹³. Iš istorinio konteksto taip pat žinoma, jog išėivijos atstovai buvo kviečiami ir į Lietuvos diplomatinės tarnybas. Verta pažymėti, kad dėl savo asmeninių sugebėjimų tokie asmenys kaip B. Balutis, tapo įtakingais Lietuvos diplomatais. Ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos vystyme, B. Balutis turėjo įtakos priimant politinius sprendimus. Todėl galima teigti, jog aktyviausi JAV lietuviai galėjo tiesiogiai prisidėti prie Lietuvos vykdomos politikos JAV lietuvių atžvilgiu.

Kuriantis valstybei, konkrečiai siekiant gauti tarptautinį pripažinimą, išaiškėjo ir tam tikri politiniai nesutarimai tarp JAV lietuvių visuomenininkų ir Lietuvos politikų. Tuomet 1919 m. gegužės 24 d. P. Klimas nurodė, jog JAV lietuvių atstovai Paryžiaus konferencijoje negali būti pavaldūs Lietuvos vyriausybei, kadangi buvo JAV piliečiai. Taip pat buvo pažymima, kad Lietuvos delegacija į JAV lietuvių paskyrimus nesikišo.¹¹⁴ A. Eidintas pastebėjo, kad tuo metu Lietuvos delegacijai buvo svarbesnė finansinė JAV lietuvių organizacijų parama delegacijai ir politiniai veiklos momentai.¹¹⁵ Vis dėlto, šį teiginį vertėtų papildyti, Lietuvos politikams buvo svarbus pilietybės klausimas, jie nepripažino lojaliais tų asmenų, kurie turėjo kitos šalies pilietybę. Galima kelti prielaidą, jog nepasitikėjimas aktyviais JAV lietuvių visuomenininkais galėjo kilti dėl to, jog pastarieji turėjo didesnę tarptautinį politinį svorį nei politikai iš Lietuvos. Šią prielaidą, galima patvirtinti atsižvelgiant į faktą, kad Lietuvoje vyravus carinei valdžiai, Lietuvos politikų galimybės buvo suvaržytos ir jie neturėjo didelės tarptautinės patirties. Tai patvirtina ir E. Aleksandravičiaus pastebėjimas: „B. Balutis, T. Naruševičius, M. Avietėnaitė, K. Račkauskas, J. Šliūpas ir kai kurie kiti

---

¹¹³ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 54.

¹¹⁴ Ten pat. P. 55.

¹¹⁵ Ten pat.

lietuvių pasaulio atstovai aktyviai ir daugiau mažiau sėkmingai dalijosi savo patirtimi, Vakarų pasaulio pažinimu su jaunais Lietuvos valstybės aparato žmonėmis.¹¹⁶

Lietuvių kilmės asmenys, neturintys Lietuvos pilietybės, dėl vykdomos Lietuvos politikos tapo nelygiaverčiais lietuviais. Galima įžvelgti tam tikrą paradoksą – Lietuvos valdžia ragino sugrįžti emigrantus ir remti Lietuvą bei įsikurti joje, bet tuo pačiu ribojo reemigrantų galimybes sėkmingai įsikurti ir investuoti, jeigu reemigrantai turėjo kitos valstybės pilietybę. Šią įžvalgą patvirtino 1919 m. sausio 16 d. Lietuvoje priimtas įstatymas, numatęs uždrausti svetimšaliams (tarp jų ir JAV lietuviams, turintiems JAV pilietybę) pirkti ir kitokiu būdu įgyti nekilnojamąjį turtą Lietuvoje.¹¹⁷ Lietuvos politikai suprato, kad toks įstatymas itin apribojo užsienio lietuvių kapitalo patekimą į Lietuvą. Dėl šios priežasties 1920 m. balandžio 2 d. buvo priimtas naujas įstatymas (ankstesnio įstatymo papildymas), kuris nurodė, kad Ministrų kabinetas remdamasis ypatingais atvejais galėjo duoti leidimus įsigyti nekilnojamą turtą JAV lietuviams turintiems JAV pilietybę.¹¹⁸

Galima kelti prielaidą, jog 1919 m. sausio 16 d. priimtas įstatymas buvo klaidingas Lietuvos politikos ekonominiuose ryšiuose su JAV lietuviomis žingsnis. Šią prielaidą patvirtino A. Eidinto pastebėjimas: „... tačiau iki 1927 m. šiuo įstatymu mažai pasinaudota.“¹¹⁹ Sąlyginai greitas taikomos politikos sušvelninimas papildant įstatymą, taip pat ribojo JAV lietuvių verslininkų galimybes. Jie įgyti turtą Lietuvoje galėjo tik „ypatingais atvejais“. Apibendrinus pateiktus faktus galima pastebėti, jog Lietuvos pilietybė buvo vienas iš faktorių, lėmusių Lietuvos valstybės taikytą kontrolę lietuvių kilmės reemigrantams Lietuvoje.

D. Cecevičius, tyrinėdamas Lietuvos ekonominę politiką, pastebėjo: „...kai 1918 m. Lietuva turėjo pradėti savo ekonominę politiką, tada dar nebuvo nei tokių ekonomikos mokslų, nei tokių žmonių, kurie daugiau ar mažiau būtų sugebėję ta kryptimi galvoti ir veikti. Ekonominės politikos kryptį, tikslus ir priemones tuomet diktavo momentų ir aplinkybių būtinybės ir tų aplinkybių bei reikalų geresnis ar blogesnis pažinimas ar nujautimas [...], nugalėjo ekonominis pragmatizmas.“¹²⁰ Taip pat D. Cecevičius konstatavo faktą, kad „Dėl inteligentų, ypač išsimokslintų ekonomistų, trūkumo ilgą laiką Lietuvoje ekonomikos ir ekonomikos politikos reikalus lėmė agronomai ir kooperacijos veikėjai/[...] gal būt dėl to, sprendžiant ekonomikos klausimus, Lietuvoje buvo jaučiamas tam tikras nerangumas ir vengiama iniciatyvos.“¹²¹ Apibendrinus D. Cecevičiaus atliktus tyrinėjimus, galima kelti prielaidą, kad Lietuvoje dėl ekonomistų trūkumo ir

---

¹¹⁶ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 268.

¹¹⁷ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 64.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ D. Cecevičius, *Lietuvos ekonominė politika 1918-1940*. P. 126.

¹²¹ Ten pat. P. 129.

nekompetentingų valdžios atstovų priimtų sprendimų buvo apsunkintos galimybės plėtoti ekonominius ryšius su JAV lietuviais.

Menkas Lietuvos krašto pramoninis išsivystymas ir ekonomistų stygius buvo vieni iš veiksnių, kodėl Lietuvos politika buvo orientuota į žemės ūkį. Svarbu paminėti ir tai, kad žemės ūkio šakos, tokios kaip grūdinininkystė ir gyvulininkystė, nebuvo itin nukentėjusios po karo, bet pramonė buvo sugriauta ir apiplėšta.¹²² V. Pruskus išskyrė dvi valstybės pastangas ir idėjas, kaip ši turėtų tvarkyti savo ekonominį gyvenimą: „Pirma, palaikyti ir plėtoti kooperaciją įvairiose srityse, ypač žemės ūkyje. Antra, dalyvauti steigiant mišrias įmones ir jų veikloje.“¹²³ D. Cecevičius apibendrinamas Lietuvos ekonomikos politiką, teigė: „Visos Lietuvą valdžiusios ar kaip nors valdžios veikloje dalyvavusios partijos buvo vieningos nuomonės, kad Lietuvos ekonomika turi remtis privačios nuosavybės ir laisvosios ekonomikos iniciatyvos arba rinkos ekonomikos principu, o ne iš viršaus nustatytu ir visą krašto ekonomiką reglamentuojančiu planu, ne iš viršaus reglamentuotomis kainomis. Tai buvo pagrindinis ekonominės politikos principas, kuriuo remiantis ir turėjo būti formuojama bei tvarkoma konkreti krašto ekonomika.“¹²⁴ Bendros Lietuvos ekonomikos politinės gairės atrodė tinkamos ir ekonominiams ryšiams su JAV lietuviais plėtoti, kadangi jie buvo linkę imtis privačios iniciatyvos.

Vis dėlto V. Pruskus pažymėjo: „Valstybė, dirbtinai palaikydama kooperatyvinį judėjimą, ypač kaime, nepakankamai įvertino asmeninę verslo iniciatyvą, jos neparėmė.“¹²⁵ Tai galiojo ir JAV lietuvių atžvilgiu buvo viena iš priežasčių, lėmusių daug žlugusių JAV lietuvių verslo iniciatyvų. Galima sutikti su V. Pruskiaus nuomone: „Dauguma potencialių verslininkų prarado norą dirbti verslo srityje, investuoti kapitalą į stambios pramonės plėtrą.“¹²⁶ Galiausiai, tokios klaidingos politikos rezultatas buvo prarastos lietuvių kilmės verslininkų pozicijos Lietuvoje.¹²⁷ Galima konstatuoti faktą, jog Lietuvos valstybė, įvesdama įvairius apribojimus lietuvių kilmės emigrantams ir tokiu būdu stengdamasi apsaugoti vietinius verslininkus, padarė daugiau žalos nei naudos, kadangi pramonėje pradėjo vyrauti užsienio šalių kapitalas.

Valstybės vykdytą politiką atspindėjo 1922 m. priimtas žemės reformos įstatymas, kuris tapo svarbiu Lietuvos ekonomikos įvykiu. Todėl būtina pasidomėti, kokį dėmesį galimiems ekonominiams ryšiams su JAV lietuviais galėjo teikti Lietuvoje vykdyta žemės reforma. Valdemaras Vytautas Černeckis (Lietuvos atstovas JAV) 1923 m. kovo 4 d. JAV lietuviams pateikė paaiškinimą

---

¹²² V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje (1918–1940)*, Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 15, Vilnius, 1999. P. 43.

¹²³ Ten pat.

¹²⁴ D. Cecevičius, *Lietuvos ekonominė politika 1918-1940*. P. 127.

¹²⁵ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*. P. 46.

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Ten pat.

dėl žemės įgijimo Lietuvoje. Paaiškinime nurodė, jog vykdant žemės reformą Lietuvoje, buvo taikomos įvairios apsaugos priemonės, kad nebūtų galima pasinaudoti įstatymų spragomis. Taip pat nurodoma, jog tiek JAV, tiek Lietuvoje gyvenantys Lietuvos piliečiai gali įsigyti žemės, bet asmenims, neturintiems Lietuvos pilietybės, buvo draudžiama pirkti tiek žemės, tiek nekilnojamo turto Lietuvoje.¹²⁸

Svarbu pažymėti tai, jog priimta žemės reforma formaliai apribojo daliai JAV lietuvių įsigyti žemės ar nekilnojamo turto Lietuvoje. Pastarasis Lietuvos politikų žingsnis parodė, jog Lietuvos vyriausybė nepripažino lietuviams tų lietuvių kilmės emigrantų, kurie neturėjo Lietuvos pilietybės, o ekonominių ryšių kontekste atmetė dalį potencialių galimų investuotojų Lietuvoje, kuriais galėjo būti lietuvių kilmės asmenys. Bandydama apsaugoti Lietuvos pilietybę turinčius verslininkus nuo „užsieniečių“ antplūdžio Lietuvoje, vyriausybė neatsižvelgė į tai, jog Lietuvoje buvo mažai ekonominį išsilavinimą turinčių asmenų, o vietiniai gyventojai vangiai ėmėsi iniciatyvos plėtoti verslo galimybes. Tokį vyriausybės sprendimą galėjo nulemti tai, kad Lietuvos pramonėje buvo įsitvirtinę svetimtaučiai, pavyzdžiui: 1923 m. duomenimis iš 1000 lietuvių pramonėje ir amatų versluose dirbo 5 %, o prekyboje ir kredito įstaigose 17,5%.¹²⁹

Lietuvos valstybė ir toliau laikėsi užsiimtą poziciją Lietuvos pilietybės neturinčių asmenų atžvilgiu 1924 m. spalio 31 d. Seimas priėmė akcinių bendrovių įstatymą, kurio 5 punktas nurodė: „Ne mažiau kaip pusė bendrovės steigėjų turi būti Lietuvos piliečiai“¹³⁰. Šis įstatymas tik patvirtino tai, jog Lietuvos vyriausybė laikėsi protekcionistinės politikos vietinių bendrovių atžvilgiu. JAV lietuviai, kurie neturėjo Lietuvos pilietybės, buvo stipriai suvaržyti steigiant akcines bendroves. Taip pat turintiems akcijų bendrovėse buvo ribojama balsų teisė, nepaisant įdėto kapitalo į akcines bendroves.¹³¹

Išvelgiant tam tikrą tendenciją, Lietuvos vykdyta politika ekonominių ryšių su JAV lietuviams atžvilgiu laikėsi dviejų pozicijų: viena jų buvo Lietuvos pilietybę turinčių atžvilgiu, kita – jos neturinčių. Valstybė tarsi atsiribojo nuo tų lietuvių kilmės asmenų, kurie neturėjo Lietuvos pilietybės. Šis atsiribojimas pakenkė ekonominiams ryšiams su JAV lietuviams, kadangi daliai JAV lietuvių verslininkų, neturinčių Lietuvos pilietybės, buvo apsunkintos sąlygos vystyti verslo idėjas Lietuvoje.

Priešinga pozicija buvo Lietuvos pilietybę turintiems JAV lietuviams: jiems buvo taikomos tam tikros lengvatos. Archyvuose dokumentuose pavyko aptikti konkrečių lengvatų,

¹²⁸ Paaiškinimas dėl žemės įgijimo Lietuvoje, LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 55. L. 145.

¹²⁹ G. Galvanauskas, Privati iniciatyva ir kooperacija, *Verslas*, 1940, Nr.14.

¹³⁰ 1924.10.31, Akcinių bendrovių įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1925.01.17. Nr.179. P. 1.

¹³¹ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais*, Kaunas, VDU bakalauro darbas, 2014, P.30.

kurios buvo taikomos JAV lietuviams, norintiems įsigyti žemės Lietuvoje: „Tos gi žemės įsigyti bus leidžiama tiems piliečiams, kurie bus pirkę iš valstybės išdo valstybės paskolos kvitų, o grįžusiems iš Amerikos tik tai tiems, kurie įrodys, kad yra pirkę bent už 2-1,5 dol. Lietuvos Bonų kiekvienai perkamai dešimtainei.“¹³² Taip pat buvo atsižvelgta ir į turtingesnius JAV lietuvius, kuriems buvo numatyta leisti pirkti ir didesnius žemės kiekius: „Galės pirkti ir didesnių žemės sklypų, kaip 20 dešimtinių, bet tik tie grįžusieji, kurie bus pirkę arba pirs už 5 dol. Lietuvos Bonų Amerikoje kiekvienai perkamai žemės dešimtainei, pavyzdžiui, kas iš Amerikos lietuvių norės pirkti 50 dešimtinių žemės, turės pirma parodyti, kad jis turi nusipirkęs bonų už 250 dolerių.“¹³³ Vis dėlto pateikiamose lengvatose buvo nurodomos sąlygos, kurios akivaizdžiai įtvirtino skirtumą tarp vietinių Lietuvos piliečių ir gyvenusių JAV, kadangi vietiniams nebuvo keliami reikalavimai pirkti bonus.

Apibendrinus Lietuvos politiką ekonominių ryšių su JAV lietuviams atžvilgiu iki 1926 m. perversmo galima teigti, jog politika buvo protekcinė ir gynė vietinių Lietuvos piliečių interesus. Todėl ekonominiai ryšiai su JAV lietuviams plėtojosi vangiai, Lietuvos valstybė įvesdama įvairius apribojimus parodė, jog buvo nepasiruošusi plėtoti ekonominius ryšius su JAV lietuviams. Vis dėlto, reikia pastebėti, jog ne visos partijos laikėsi to paties požiūrio. Tautininkai dar iki perversmo suprato išėivijos finansinį vaidmenį Lietuvos ekonominiame gyvenime. Todėl jie tendencingai siekė stiprinti ryšius su išėivija. Tautininkai 1924 m. rugpjūčio mėn. vykusiame Lietuvių tautininkų sąjungos steigiamajame suvažiavime priėmė rezoliuciją „Dėl amerikiečių lietuvių“: „Tautininkai, siekdami parodyti, kad jie geriausiai supranta išėivių lūkesčius, kalbėjo apie būtinumą panaikinti užsieniečiams žemės pirkimo draudimą Lietuvoje, nes jis lietė ir JAV lietuviams. Tautininkai programoje siūlė leisti amerikiečiams lietuviams įsigyti žemės Lietuvoje, kad jie „įsikurtų pavyzdinius ūkius.““¹³⁴

2.2 Valstybės vykdyta politika ekonominių ryšių su JAV lietuviams aspektu po 1926 m. įvykdyto perversmo

1926 m. įvykęs valstybės perversmas atsiliepė ir vykdomai valstybės politikai ekonominių ryšių su JAV lietuviams atžvilgiu. J. Skirius pažymėjo, jog po perversmo atėjusiai naujai valdžiai reikėjo legitimumo pripažinimo, todėl beveik iš karto po įvykdyto perversmo buvo stengtasi pagerinti ryšius su emigravusiais lietuviams.¹³⁵ Taip pat po perversmo atėjus į valdžią tautininkams, šie susirūpino didžiuliais emigruojančiųjų srautais ir su tuo susijusiais finansiniais nuostoliais nevalia

¹³² Žemės pirkimas ir bonai. Palengvinimas Lietuvoje pirkusiems bonus. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 5. L. 193.

¹³³ Ten pat. L. 193.

¹³⁴ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 79.

¹³⁵ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 38.

pamiršti ir tautininkų deklaruotą tautos vienybės idėją.¹³⁶ Matydami būtinybę patobulinti 1922 m. priimtą Išėivybės įstatymą, jie 1929 m. priėmė naują Emigracijos įstatymą.

Emigracijos įstatymas ir jo vykdymui numatytos taisyklės JAV lietuvius verslininkus siejo tik emigracijos įmonių įsteigimo aspektu. Daugiau šis įstatymas kaip nors reglamentuojančių JAV lietuvių galimybes investuoti Lietuvoje nepalietė: **4 paragrafas** numatė: „Ne Lietuvos piliečiui, užsienyje gyvenančiam, Lietuvos piliečiui ir užsienio bendrovei leidžiama steigti emigracijos įstaigą su sąlyga, kad emigracijos įstaigos vedėjas bus įgaliotas atstovauti jos laikytoją visuose emigracijos reikaluose ir kad kilę dėl emigrantų gabenimo civiliniai ginčai su emigracijos įstaiga bus sprendžiami Lietuvos teismuose ir Lietuvos įstatymais.“¹³⁷ **9 paragrafas.** „Emigracijos įstaigos vedėju ir tarnautojais gali būti tik Lietuvos piliečiai. Vidaus reikalų Ministerijai leidus, emigracijos įstaigos tarnautoju gali būti ir ne Lietuvos pilietis.“¹³⁸ Taip pat ir 1929 m. Emigracijos įstatymui vykdyti numatytos taisyklės, kurių **5 paragrafas** numatė: „Emigracijos įstaiga, norinti priimti tarnauti ne Lietuvos pilietį, turi paduoti Vidaus Reikalų Ministeriui prašymą Emigracijos įstatymo § 9 numatytam leidimui gauti, pažymint a) tarnautojo pavardę, vardą, pilietybę, gyvenamąją vietą ir b) kuriam laikui prašytojas nori gauti leidimą. Prie prašymo reikia pridėti: a) notaro paliudytą svetimšaliui gyventi Lietuvoje leidimo nuorašą, kuris galiotų ne mažiau kaip 6 mėnesius ir b) tos valstybės valdžios įstaigos liudijimą, legalizuotą Lietuvos pasiuntinybės arba konsulato, kad prašytojas nėra teismo baustas.“¹³⁹

Apibendrinus Emigracijos įstatymą, iš pateiktų paragrafų galima matyti, jog šis įstatymas turėjo reikšmės tik mažai JAV lietuvių verslininkų dalai, kuri buvo specializavusi emigracijos įstaigų kūrime. Verta išskirti tai, jog įkurti emigracijos įstaigą ar būti jos darbuotoju galėjo ir neturintys Lietuvos pilietybės, bet jai vadovauti – tik Lietuvos valstybės piliečiai. Toks įstatymu numatytas apribojimas ekonominių ryšių su JAV lietuviais konkrečiai steigiant emigracijos įstaigas, neskatino JAV lietuvių imtis iniciatyvos.

Nagrinėjant Lietuvos politiką ekonominių ryšių su JAV lietuviais aspektu galime pastebėti kad 1927 m. gegužės 17 d. JAV lietuviams buvo suteiktos lengvatos įsigyjant nekilnojamą turtą Lietuvoje. Šiuo atveju Ministrų kabinetas nurodė, jog JAV lietuviai neturintys Lietuvos pilietybės ir gavę leidimą įsigyti nekilnojamo turto Lietuvoje, taip pat gaus ir leidimą nuolatinei gyventi Lietuvos

---

¹³⁶ V. Kasperavičiūtė, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, Kaunas, Daktaro disertacija, 2011, P.93.

¹³⁷ 1929 m. Emigracijos įstatymas, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, sud. V. Kasperavičiūtė, Vilnius, 2006, P.79.

¹³⁸ Ten pat. P. 80.

¹³⁹ 1929 m. Emigracijos įstatymui vykdyti taisyklės, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, sud. V. Kasperavičiūtė, Vilnius, 2006. P. 88.

teritorijoje, kol bus įsigyto turto savininkai.¹⁴⁰ Kaip pastebėjo A. Eidintas, A. Smetonos vyriausybė dėjo pastangas reklamuoti žemės pirkimo galimybes Lietuvoje JAV lietuvių tarpe.¹⁴¹ Toks vyriausybės žingsnis buvo naujo etapo ekonominių ryšių tarp Lietuvos ir JAV lietuvių pradžia. Kadangi po perversmo Lietuvos vyriausybė suteikė daugiau galimybių lietuvių kilmės asmenims, neturintiems Lietuvos pilietybės, tiek įsigyti nekilnojamo turto, tiek nuolatinai apsigyventi Lietuvoje. A. Eidintas pastebėjo, jog Lietuvos vyriausybė atsakingai tikrindavo kandidato žemei įsigyti asmenybę, politines pažiūras ir tik įsitikinusi, kad prašytojas yra JAV pilietis, jokioms partijoms nepriklauso, politika visiškai neužsiima ir esamai vyriausybei yra palankus, suteikdavo galimybę įgyti nekilnojamo turto.¹⁴² 1927 m. duomenimis Ministrų kabinetas suteikė galimybę įsigyti nekilnojamo turto 18, o 1928 m. 40 JAV lietuvių.¹⁴³ Todėl sprendimas, jog įgyti nekilnojamo turto gali ir tie emigrantai, kurie neturi Lietuvos pilietybės, buvo palankus ekonominių ryšių su JAV lietuviais plėtojime.

Po perversmo atėję į valdžią tautininkai taip pat paskelbė naują Konstituciją 1928 m. gegužės 25 d., kurioje **10 paragrafas** numatė: „Niekas negali būti kartu Lietuvos ir kitos kurios valstybės pilietis. Lietuvos pilietis tačiau nepraranda savo pilietybės teisių, patapęs kurio Amerikos krašto piliečiu, jei atlieka tam tikras įstatymu nurodytas pareigas.“¹⁴⁴ A. Vaišvila analizuodamas šį Konstitucijos paragrafą pastebėjo, jog: „...viena iš teisės į pilietybę garantijų yra pareiga mokėti mokesčius, suprantama, asmuo gali būti keleto valstybių pilietis tik tuo atveju, jeigu sutinka ir realiai pajėgia vykdyti iš to išplaukiančias pareigas.“¹⁴⁵ J. Skirius pastebėjo, jog prieš tai galiojusi 1922 m. Konstitucija ignoravo buvusius Lietuvos piliečius, o 1928 m. išlaikė pilietybės garantiją ir galimybę bet kada grįžti į Lietuvą ir gyventi be apribojimų.¹⁴⁶ Vis dėlto verta papildyti J. Skiriaus pastebėjimą: „bet kada grįžti į Lietuvą ir gyventi be apribojimų“, nes, jei asmuo buvo priešiška nusiteikęs tautininkų vyriausybės atžvilgiu, tam asmeniui galėjo būti taikomi apribojimai įsigyjant nekilnojamo turto ar investuojant Lietuvoje.

1935 m. liepos 29 d. Lietuvos pilietybės įstatymo **14 paragrafo** antra pastraipa numatė: „Įgijęs kurio Amerikos krašto pilietybę, netenka Lietuvos pilietybės teisių, jei jis per 10 metų nuo svetimoms valstybės pilietybės įgijimo nepareiškia Lietuvos Vidaus Reikalų Ministeriui arba savo gyvenamo krašto Lietuvos konsului, kad jis nori pasilikti Lietuvos piliečiu.“¹⁴⁷

¹⁴⁰ Ministrų kabineto posėdžio protokolai. LCVA, F.923, Ap. 1. B. 524. L. 113

¹⁴¹ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 79.

¹⁴² Ten pat.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Lietuvos valstybės Konstitucija, *Vyriausybės žinios*, Nr. 275, 1928 05 25, p. 1.

¹⁴⁵ A. Vaišvila, Dviguba pilietybė: Laisvas asmens pasirinkimas ar valstybės malonė, *Kultūros barai*, 2014, Nr. 12. P.5.

¹⁴⁶ J. Skirius, JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2009. T. 75. P. 21.

¹⁴⁷ Lietuvos pilietybės įstatymas, Antroji redakcija 1935 07 29, LCVA, F. 923, Ap. 1. B. 799. L. 70.

Kitas svarbus Lietuvos politikos žingsnis ekonominių ryšių su JAV lietuviais atžvilgiu buvo 1933 m. balandžio 16. d. priimtas Žemės reformos įstatymo pakeitimas, kuris numatė, jog valstybei priklausančiuose išparceliuotų dvarų centruose, netinkamuose parceliuoti ūkiuose, įsigyti žemės ir emigrantams, kurie patys ar tėvai, seneliai vertėsi žemės ūkiu, įsigyti žemės sklypus varžytinėse, arba su valdžios pritarimu leisti įsigyti žemės ir be varžytinių.¹⁴⁸ A. Eidintas pastebėjo, jog tokiu leidimu tautininkai panaikino buvusių apribojimus įstatymiškai. Papildant šią nuomonę, galima pridurti, jog po valstybės perversmo tautininkų vadovaujama vyriausybė, dėjo atkaklias pastangas ekonominių ryšių su JAV lietuviais plėtojimui bei galimų kapitalų priviliojimui į Lietuvą. Čia būtina akcentuoti, jog vyriausybė buvo suinteresuota JAV lietuvių verslininkų pritraukimu į Lietuvą. Interesų padidėjimą A. Eidintas siejo su Didžiąja ekonomine krize 1929–1933 m.¹⁴⁹ Vis dėlto šią nuomonę verta papildyti, nes tuometinė Lietuvos valdžia tendencingai rodė palankumą JAV lietuviams, tad ekonominė krizė tebuvo vienas iš veiksnių, sudariusių palankias sąlygas pritraukti JAV lietuvių verslininkus. Šioje vietoje reikia paminėti ir patriotiškus motyvus, kuriuos taip pat išnaudojo Lietuvos valstybė, kadangi 1930 metai buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais.

Lietuvos vykdytos politikos bruožus ekonominių ryšių su JAV lietuviais kontekste galima pastebėti ir iš Lietuvos deleguotų atstovų veikloje. Lietuvos diplomatas B. Balutis rodė iniciatyvą užmegzti kontaktus ne tik su lietuvių tautybės Lietuvos emigrantais, bet ir su iš Lietuvos kilusiais žydų tautybės emigrantais, gyvenančiais JAV. B. Balutis 1928 m. lapkričio 26 d. konfidencialiame rašte Ministrui pirmininkui ir Užsienio reikalų ministerijai teigė, jog buvo Lietuvos Žydų Federacijos konferencijoje. Jos metu susipažino su Lietuvos žydų emigrantais, iš kurių kai kurie buvo turtingi ir turėjo įtakingų pažinčių tarp JAV politikų. Vienas iš jų buvo E. M. Čeisas, kuris 1927 m Lietuvos žydų jaunimo auklėjimui paaukojo 100 000 dolerių, o po įvykusios konferencijos paskyrė žydų mokykloms Lietuvoje 25 000 dolerių. Tuo pačiu Balutis užsiminė, jog stengsis palaikyti artimesnius ryšius tiek su E. M. Čeisu, tiek su kitais rimtesniais žydų bendruomenės atstovais.¹⁵⁰ Šis atvejis parodė, jog pavienių asmenų iniciatyva, tokių kaip B. Balučio buvo svarbi vykdant Lietuvos politiką ekonominių ryšių su JAV lietuviais atžvilgiu.

1930 m. birželio 10 d. Niujorke buvo sušaukta pirmoji JAV lietuvių ekonominė konferencija, kurioje be JAV lietuvių verslininkų dalyvavo ir Lietuvos atstovai. Vienas iš jų B. Balutis, pateikė konferencijos tikslą, įkurti organizaciją, kuri vienytų ekonomines JAV lietuvių organizacijas, plėstų ir užmegztų ekonominius ryšius su Lietuva.¹⁵¹ Buvo nutarta, jog prie Lietuvos Finansų ministerijos

---

¹⁴⁸ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 79

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ 1928 m. lapkričio 26 d. Konfidencialus Balučio raštas Ponui Ministeriui Pirmininkui ir Užsienio Reikalų Ministeriui. F.656. Ap. 3. B. 61. L. 38.

¹⁵¹ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 80

įsteigti eksporto komitetą, kuris palaikytų ryšius su JAV lietuvių prekybos rūmais, o šie su Lietuvos akcinėmis bendrovėmis „Maistas“, „Lietūkis“ ir teiktų informaciją.¹⁵² Lietuvos konsulas Niujorke Antanas Kalvaitis pasiūlė, jog kiekvienas konferencijos atstovas savo valstijose steigtų stiprią prekybos organizaciją, o vėliau įkurtų vieną bendrą JAV lietuvių prekybos organizaciją Niujorke, kuri koordinuotų jų darbą, bendradarbiautų su Lietuvos pramonės ir prekybos rūmais Kaune ir Klaipėdoje, žinotų Lietuvos rinką ir prekybos galimybes, plėstų informacinę veiklą JAV.¹⁵³ Šie pateikti faktai įrodė tai, jog ekonominiuose ryšiuose Lietuvos atstovai vaidino svarbų vaidmenį ir į jų siūlymus buvo atkreipiamas dėmesys – buvo sudarytas JAV lietuvių ekonominis centras, numatyti jo veiklos principai. E. Aleksandravičiaus pastebėjimu ši konferencija buvo sėkminga: „...kadangi teigiamai veikė abipusis interesas. JAV ūkis buvo drebinamas krizės, o Lietuva jautė mažėjančias amerikiečių lietuvių investicijas, didėjančią prekybą su JAV deficitą.“¹⁵⁴

Kaip matoma iš pateiktų faktų Lietuvos politika buvo nukreipta ekonominių ryšių su JAV lietuviams plėtojimo link. 1931 m. Ekonominių studijų draugija įsteigė Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biurą (toliau – Amerbiurą), kurį kontroliavo Finansų ministerija. Tai, jog šios įstaigos globa užsiėmė Finansų ministerija, įrodė, kad Lietuvos vykdoma politika, ne tik buvo palanki ekonominių ryšių plėtojimu, bet ir ėmėsi veiksmų – skyrė lėšų Amerbiurui. Amerbiuro tikslas buvo ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos plėtojimas bei informavimas apie investicines galimybes Lietuvoje. Galima manyti, jog Lietuvos vyriausybė globodama Amerbiurą, siekė vadovauti ekonominių ryšių kūrimo procese.

Nors buvo rodoma iniciatyva tiek iš Lietuvos pusės, tiek iš JAV lietuvių, prekyba klostėsi vangiai. Todėl Lietuvos diplomatai intensyviai domėjosi JAV rinka Didžiosios krizės metais. Lietuvos politikai aktyviai ragino JAV lietuvius investuoti Lietuvoje, užtikrindami, jog investicijos Lietuvoje yra saugios ir nepasikartos ankstesnės JAV lietuvių nesėkmės, kurios buvo ištikusios iki valstybės perversmo.¹⁵⁵

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog pagausėjus turistų skaičiui iš JAV, Lietuvos politika pradėjo rūpintis turizmo plėtojimu Lietuvoje.¹⁵⁶ Amerbiuro leidinyje JAV lietuviams buvo pateikiamos svetimšaliams ir kartu lietuviams išėiviams Lietuvoje gyventi taikomos taisyklės, taip pat ir viešojo transporto Kaune kainos bei kita turistams aktuali medžiaga.¹⁵⁷ Šis domėjimasis ekonominiuose ryšiuose su JAV lietuviams svarbus tuo, jog turizmo dėmesys buvo kreipiamas per

---

¹⁵² A. Eidintas, *Lietuvių kolumbai*. P. 80.

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 379.

¹⁵⁵ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 81.

¹⁵⁶ *Amerbiuro informacija užsieniečiams...* P. 42.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 60.

ekonominę prizmę. Buvo siekiama JAV lietuvius verslininkus sudominti Lietuvos kraštu, parodyti, jog jis buvo pasiruošęs investicijoms.

Lietuvos vykdyta politika JAV lietuvių atžvilgiu, o konkrečiai, taikomos ekonominės lengvatos, buvo bandomos sukritikuoti iš Britų Pasiuntinybės, kuri pareiškė protestą dėl „Jungtinių Amerikos Valstybių piliečių paliuosavimo nuo leidimo gyventi ir nuo svetimšalių mokesčio“¹⁵⁸ atsižvelgdama į šį protestą Užsienio Reikalų Ministerija teigė, jog Lietuvos Konstitucijos 10 straipsnis leido turėti Amerikos lietuviams dvi pilietybes – Lietuvos ir JAV, todėl nurodė Ministrų kabinetui ateityje apibrėžti, jog JAV lietuviai buvo atleidžiami nuo apribojimų kaip Lietuvos piliečiai, kurie kartu yra tapę ir JAV piliečiais.¹⁵⁹

Ekonominiai ryšiai su JAV lietuviams tapo svarbiu Lietuvos valstybės politikos objektu. Tam buvo skiriamos vis didesnės lėšos, Lietuvos atstovai dalyvaudavo įvairiose konferencijose, buvo užsakomi tikslingi reklaminiai straipsniai¹⁶⁰ JAV lietuvių spaudoje. Taip pat valstybė ėmėsi konkrečių priemonių užtikrinti ekonominius ryšius, kurių viena iš ryškiausių buvo Amerbiuro globa. Visa tai sudarė įspūdį, jog Lietuvos valstybės vykdyta politika, ekonominių ryšių su JAV lietuviams aspektu iki 1926 m. ir po 1926 m. buvo pasikeitusi, imtasi konkrečių priemonių plėtoti ekonominius ryšius, jiems buvo teikiamos valstybės garantijos ir apsauga.

2.3 Valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviams

Nepriklausoma Lietuvos valstybė buvo kuriama esant nepalankioms sąlygoms – baigiantis Pirmajam pasauliniam karui bei vykstant nepriklausomybės kovoms. Šiame kontekste susikūrė nepriklausoma Lietuvos valstybė be Vilniaus ir jo krašto su laikinąja sostine – Kauno miestu. Valstybei tai buvo sunkus metas, Lietuvos kraštas buvo nukentėjęs nuo karinių veiksmų, todėl krašto ekonomiką teko atkurti beveik iš naujo. Sąlygas apsunkino ir tai, jog į Kauną iš Vilniaus teko perkelti tiek Laikinąją Lietuvos vyriausybę, tiek visą politinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. Šiame istoriniame kontekste Lietuvai itin trūko finansinio kapitalo, verslininkų, kvalifikuotų darbuotojų, bankininkų ir kitų įvairių sričių specialistų. Todėl valstybė privalėjo dairytis paramos į užsienio valstybes, kurios nesiteikė paremti Lietuvos, kol nebus pripažinusios jos nepriklausomybės. Idealiai terpe Lietuvos valstybei tapo didžiausia lietuvių emigrantų bendruomenė – JAV lietuviai, tarp kurių buvo ne tik įvairių sričių specialistų, verslininkų, bet ir gyvybiškai svarbus Lietuvai kapitalas.

---

¹⁵⁸ Užsienio Reikalų ministerijos raštas Ministrų kabinetui, Kaunas, 1931 10 31, LCVA. F. 383. Ap. 7. B. 1223. L. 4.

¹⁵⁹ Ten pat. L. 4-5.

¹⁶⁰ Žr. Priedas Nr. 1, P. 58.

Galima kelti hipotezę, jog valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais buvo pragmatiškas. Šią hipotezę bandysime pagrįsti ir argumentuoti istoriniais faktais. Pirmojo pasaulinio karo metu JAV lietuviai teikė finansinę paramą Lietuvai kurdami įvairius šalpos fondus.¹⁶¹ Buvo priskaičiuojama, jog nuo 1915 iki 1920 metų JAV lietuviai Lietuvai paaukojo iki 10 mln. dolerių.¹⁶² Taip pat svarbu paminėti, jog Lietuvos laisvės paskola būtent buvo platinama JAV lietuvių tarpe, o dauguma paskolai surinktų JAV lietuvių pinigų buvo paskirta Lietuvos valstybės atstovybėms užsienyje išlaikyti.¹⁶³ Likusi dalis taip pat buvo skirta Lietuvos valstybės interesams – skleisti Nepriklausomos Lietuvos valstybės pripažinimo propagandą tarp Vakarų valstybių bei Amerikos lietuvių brigadai Paryžiuje likviduoti.¹⁶⁴

Karo nuniokotai naujai valstybei emigrantų lėšos buvo itin reikalingos. Tą atskleidė ir archyviniai dokumentai, tokie kaip Lietuvos atstovo JAV V. Černeckio raštas apie Aukso – sidabro vajú.¹⁶⁵ Šiame rašte buvo teigiama, jog Lietuvai be Amerikos lietuvių pagalbos sunku sustiprinti šalies ekonominę galią ir nusikratyti svetimų valiutos ir tai buvo nurodoma pagrindine priežastimi, kodėl buvo skelbiamas aukso – sidabro fondo vajú tarp Amerikos lietuvių.¹⁶⁶

Pateikti pavyzdžiai įrodo, jog Lietuvos valstybė aktualiais finansiniais klausimais iš karto kreipėsi į JAV lietuvius siekdama paramos. Tai įtvirtina prielaidą, kad valstybė į ekonominius ryšius žiūrėjo iš pragmatinių paskatų, kai trūko lėšų buvo kreipiamasi įvairiomis formomis (aukų rinkimu, paskolos lakštų platinimu, kvietimais investuoti) į JAV lietuvius. V. Kasperavičiūtė pažymėjo: „Nepriklausoma Lietuva sulaukė didžiulės finansinės ir politinės paramos iš išeivijos. Finansinė parama kasmet sudarė 10 procentų valstybės biudžeto pajamų. Paramos formos buvo skirtingos: remiama įvairiomis aukomis, organizuojamos paramos akcijos, daroma įtaka kitų valstybių vadovams dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo *de facto*. Daugiausiai pinigų vis dėlto pasiekdavo Lietuvą privačiais kanalais, t. y. per pašto perlaidas, banko čekius, giminių finansinį rėmimą“.¹⁶⁷ Galiausiai verta sutikti su A. Eidinto pastebėjimu: „Ieškoti užsienio valiutos vertė sunki krašto ekonominė padėtis – Lietuvoje kapitalų nebuvo, užsienio valstybės paskolų ar kreditų neteikė, nes dauguma jų Lietuvos nepripažino, o nualintai ekonomikai reikėjo nemažų sumų.“¹⁶⁸

Iš įvardintų teiginių galima daryti išvadą, jog pragmatiškas Lietuvos valstybės požiūris į JAV lietuvius turėjo realaus pagrindo. Ypač tuomet, kai JAV lietuviai buvo pati didžiausia lietuvių

¹⁶¹ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 53.

¹⁶² Amerikos lietuviai ir šiandinė jų nuotaika, *Trimitas*, 1925, rugpjūčio 23, Nr.33. P. 179.

¹⁶³ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 58.

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ Aukso - sidabro vajú. Graži pradžia. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 55. L. 270.

¹⁶⁶ Ten pat.

¹⁶⁷ V. Kasperavičiūtė, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, Kaunas, Daktaro disertacija, 2011, P.122.

¹⁶⁸ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 60.

išeivijos bendruomenė ir gausiausiai rėmė Lietuvos valstybę. Tokį požiūrį į JAV lietuvius, taip pat ir į ekonominius ryšius su jais galime pastebėti ir Lietuvos valstybės vykdytoje politikoje iki 1926 metų – atvykusiais į Lietuvą JAV lietuviais nebuvo pasirūpinama: jiems niekas nepadėjo, o Lietuvos valstybė neturėjo jokios įstaigos, į kurią JAV lietuviai būtų galėję kreiptis įvairiais klausimais (išsigyjant žemę, namus, steigiant gamybos įmones, vykdant prekybą).¹⁶⁹ Apibendrinus šiuos pastebėjimus galima teigti, jog Lietuvos valstybė iki 1926 m. egoistiškai žvelgė į ekonominius ryšius su JAV lietuviais.

Lietuvos politika pasikeitė kartu su 1926 m. įvykusi valstybės perversmu. Politikos JAV lietuvių atžvilgiu pasikeitimas negalėjo apsieiti be pasikeitusio požiūrio į JAV lietuvius. Istoriografijoje yra pažymima: „Atstumas tarp Lietuvos lietuvių, ypač tarp Lietuvos politinių sluoksnių ir amerikiečių visuomenės organizacijų padidėjo po 1926 m. valstybės perversmo.“¹⁷⁰ Šis aspektas buvo svarbus Lietuvos vyriausybės požiūriui į JAV lietuvius. Kaip nurodė J. Skirius, tautininkai, siekdami palankumo, siekė suteikti emigrantams tam tikrų lengvatų.¹⁷¹ Tai galėjo būti svarbus veiksnys, kodėl tautininkai pradėjo keisti požiūrį į JAV lietuvius.

Nepaisant to, jog po perversmo santykiai su išeivija pablogėjo, bet ekonominių ryšių kontekste galima išvysti tendencingų gerėjimo požymių. Visų pirma pasikeitė požiūris į Lietuvos pilietybę. 1922 m. Konstitucijoje Lietuvos pilietybę įvardijo **8 straipsnis**: „Pilietybės teisė įgyjama ir jos nustojama einant atitinkamu pilietybės įstatymu. Svetimos valstybės pilietis gali būti priimtas Lietuvos pilietybėn, jeigu jis jau yra išgyvenęs Lietuvoje ne mažiau kaip dešimt metų.“¹⁷² Ir **9 straipsnis**: „Niekas negali būti kartu Lietuvos ir kurios kitos Valstybės pilietis.“¹⁷³. O 1938 m. konstitucijoje pilietybę apibrėžė šie straipsniai: **11 straipsnis**. „Pilietybė įgyjama gimimu, jungtuvėmis ar kitokiu šeiminiu ryšiu, taip pat jos optavimu arba jos atgavimu.“¹⁷⁴; **12 straipsnis**. „Piliečiu gali būti priimtas: 1) lietuvis, apsigyvenęs Lietuvos Valstybėje; 2) nelietuvis, išgyvenęs Lietuvos Valstybėje bent dešimt metų; 3) asmuo, nusipelnęs Lietuvos Valstybei.“¹⁷⁵; **13 straipsnis**. „Pilietis, įgijęs svetimą pilietybę, netenka Lietuvos pilietybės. Įstatymo nustatytais atvejais pilietis, turėdamas svetimą pilietybę, gali ir nenustoti Lietuvos pilietybės.“¹⁷⁶; **14 straipsnis**. „Pilietis gali netekti Lietuvos pilietybės, jeigu jis bent dvejus metus negyvena Lietuvos Valstybėje ir yra nutraukęs ryšius su Lietuvos gyvenimu. Pilietybė gali būti atimta už veiksmus prieš Valstybės saugumą.“¹⁷⁷

¹⁶⁹ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais*. P.12.

¹⁷⁰ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 371.

¹⁷¹ J. Skirius, *JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios*. P. 22

¹⁷² 1922 m. Lietuvos Konstitucija. LCVA. F. 923. B. 814. L. 150.

¹⁷³ Ten pat.

¹⁷⁴ 1938 m. Lietuvos Konstitucija. LCVA. F. 923. B. 814. L. 36.

¹⁷⁵ Ten pat.

¹⁷⁶ Ten pat. L. 37.

¹⁷⁷ Ten pat.

Lyginant 1922 m. ir 1938 m. Konstitucijas, galima daryti išvadą, jog valstybės požiūris akivaizdžiai pasikeitė. 1938 m. konstitucijoje įstatymiškai buvo nurodytas platesnis Lietuvos piliečio apibrėžimas, kuris suteikė daugiau galimybių lietuvių kilmės užsieniečiams integruotis Lietuvoje. Žvelgiant iš ekonominių ryšių perspektyvos į JAV lietuvius verslininkus nebebuvo žiūrima, kaip į užsieniečius. Todėl spaudoje buvo plačiai nurodoma: „Be kitų palankių bizniams aplinkybių, naujasis Lietuvos pilietybės įstatymas turi tą naujenybę, kad užsienio lietuvius nebeskaito svetimšaliais, ir todėl jie atvykę čia į Lietuvą gali iš karto naudotis visomis piliečio teisėmis, t. y. pirkti, parduoti ir paveldėti visokią turtą, daryti visokius biznius be jokių suvaržymų.“¹⁷⁸

Teigiamas Lietuvos požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais suaktyvėjo XX a. 3-jo dešimtmečio pabaigoje ir tęsėsi visą XX a. 4-ąjį dešimtmetį. Verta paminėti E. Aleksandravičiaus pastebėjimą: „Vienoks krašto požiūris į išeiviją klostėsi tuomet kai reikėjo kovoti už valstybės atkūrimą arba ginti ją nuo tarptautinių pavojų. Kitokie išeivijos išbandymai ar viltys buvo sietini nepriklausomai valstybei formuojant savo užsienio politikos uždavinius“¹⁷⁹. Nors Lietuvos valstybės požiūris buvo pagrįstas pragmatizmu, bet buvo pradėtas rodyti dėmesys ir JAV lietuvių verslininkų interesams. Lietuvos valstybė tikslingai vystė ekonominius ryšius su JAV lietuviais ir lyginant su laikotarpiu iki 1926 metų, užsiėmė realią poziciją juos vystyti ir plėtoti. Atskirais atvejais kaip Amerbiuro įsteigimas, Lietuvos valstybė nedvejodama ėmėsi atsakomybės. Tokie Lietuvos valstybės veiksmai parodė, jog valstybė subrendo ir tapo pajėgi imtis iniciatyvos ekonominiuose ryšiuose su JAV lietuviais. Per šį Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį (1920–1940 m.) buvo pasiektas itin svarbus Lietuvos politikos laimėjimas. Į lietuvių kilmės asmenis, neturinčius Lietuvos pilietybės, buvo pradėta žiūrėti ne kaip į svetimšalius. Toks požiūrio į tapatumą pakitimas teigiamai veikė ekonominių ryšius ne tik su JAV lietuviais, bet ir su visais lietuvių kilmės išeiviais.

---

¹⁷⁸ V. Juodeika, Ar Amerikos lietuviams verta kurtis Lietuvoje, *Verslas*, 1939 09 01. P.5.

¹⁷⁹ E. Aleksandravičius, Išeivija ir Lietuvos užsienio politikos uždaviniai, *Oikos: Lietuvių emigracijos ir diasporos studijos*, Vilnius, 2006, Nr. 1. P. 13.

3 JAV LIETUVIŲ EKONOMINIŲ RYŠIŲ SU LIETUVA REZULTATAI

3.1 JAV lietuvių požiūrio į galimybę investuoti Lietuvoje kaita

Anksčiau aptarti JAV lietuvių bandymai investuoti Lietuvoje 1920–1940 m. ir Lietuvos valstybės vykdyta politikos kryptis ekonominių ryšių su JAV lietuviais atžvilgiu buvo pagrindiniai faktoriai, formavę JAV lietuvių požiūrį į galimybę investuoti Lietuvoje. Šie faktoriai, formavę ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva, galėjo atskleisti ir JAV lietuvių požiūrio į galimybę investuoti Lietuvoje kaitą. Šiame skyriuje bus aptartos pagrindinės sąlygos, turėjusios įtaką JAV lietuvių požiūriui į investavimą Lietuvoje.

Iš JAV lietuvių bandymų investuoti Lietuvoje 1920–1940 m. sužinojome, jog, susikūrus Nepriklausomai Lietuvos valstybei ir pirmaisiais jos gyvavimo metais, JAV lietuviai buvo palankiai nusiteikę investavimo Lietuvoje atžvilgiu. Jie aktyviai stengėsi steigti įmones ar investuoti savo kapitalus Lietuvoje. JAV lietuviai suprato, jog susikūrus Nepriklausomai Lietuvos valstybei ir trūkstant vietinių verslininkų lietuvių tarpe, jiems atsirado puiki galimybė grįžti į kilmės kraštą ir imtis iniciatyvos investuojant sukauptus kapitalus.¹⁸⁰ Į Lietuvą 1919 – 1922 m. laikotarpiu atvyko 20 000 JAV lietuvių, iš kurių 15 000 gyventi nuolatinai.¹⁸¹ Tai įrodo, jog JAV lietuviai buvo patriotiškai nusiteikę ir vedami pragmatiško požiūrio savo galimybes investuoti Lietuvoje laikė realiai įgyvendinamas.

Pragmatišką JAV lietuvių požiūrį atskleisti gali J. Skiriaus pastebėjimas, kad JAV buvo prasidėjusi ekonominė krizė (1920–1921 m.), atsirado bedarbystė, užsidarė dalis fabrikų, sumažėjo žemės ūkio produktų paklausa ir atlyginimai.¹⁸² Tad, esant tokioms ekonominėms aplinkybėms JAV, galima pritari L. Kapočiaus pastebėjimui, jog JAV lietuvius „... pokarinė Lietuva pirmiausiai domino kaip būsima imli rinka, kapitalo reikalingas atsikuriantis kraštas, didelių pelnų šaltinis“.¹⁸³ Vis dėlto reikia pridurti, jog L. Kapočius, dėl komunistinių pažiūrų nuvertino JAV lietuviuose vyravusį stiprų patriotizmo jausmą, kuris buvo glaudžiai susijęs su pragmatišku požiūriu investuoti būtent Lietuvoje. Todėl geriausiai padėtį atspindėjo A. Paužaitės tyrime padaryta išvada: „... JAV lietuvius verslininkus bandyti dalyvauti Lietuvos ekonomikoje skatino patriotizmas, Lietuvos valdžios

¹⁸⁰ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*. P. 46.

¹⁸¹ *Amerikos lietuvių istorija*. P. 527.

¹⁸² J. Skirius, *Europos šalių ir JAV ekonominė bei vidaus politinė padėtis 1918 – 1939 metais*, Vilnius, 2006. P. 14.

¹⁸³ L. Kapočius, *Lietuvių senoji išėivija ir Lietuva*. P. 244.

raginimai sugrįžti, JAV pablogėjusios verslo sąlygos, o gera finansinė padėtis, patirties turėjimas ekonominėse srityse turėjo sprendžiamosios įtakos vykdyti ir realizuoti savo tikslus.“¹⁸⁴

Tik pradėję įsikurti Lietuvoje, JAV lietuviai susidūrė su įvairiomis problemomis. Visu pirma, JAV lietuviams, neturintiems Lietuvos pilietybės, buvo jaučiama psichologinė ir socialinė priešprieša. Jie buvo laikomi svetimtaučiais. Šis aspektas svarbus tuo, jog tiek Lietuvos visuomenė tiek Lietuvos valstybė nepasitikėjo JAV lietuviams, neturinčiais Lietuvos pilietybės. A. Eidintas pažymėjo, kad JAV lietuviai: „Grižę iš Lietuvos skundėsi, kad kai kurie jos valdininkai juos ignoruodavo, reikalavė kyšių, vilkindavo sprendimus ir pan.“¹⁸⁵. Geriausiai padėtį atskleidė faktas, jog Lietuvoje svetimtaučiams galiojo įstatymo būdu teisiškai įtvirtintas draudimas įgyti nekilnojamojo turto: „JAV lietuvių interesas grįžti į tėvynę ir joje įsikurti buvo sustabdytas ne tik nepalankių to meto ūkinio gyvenimo sąlygų, bet ir Lietuvos valdžios ekonominės politikos, kuri neleido išeiviams įsigyti nekilnojamo turto (žemės).“¹⁸⁶ Tai savo ruožtu turėjo kelti nepasitenkinimą, nemažai daliai JAV lietuvių, kuriems buvo apribota teisė investuoti Lietuvoje.

Nusivylimą ir neigiamą požiūrį apraiškų atsiradimą, JAV lietuvių tarpe, taip pat skatino tai, jog iš Lietuvos valstybės nebuvo gaunama garantijų, kuriose būtų numatyta, jog verslo iniciatyvas parems Lietuvos valstybė. Šis aspektas svarbus tuo, jog iš Lietuvos į JAV buvo siunčiami žymūs Lietuvos visuomenės veikėjai (M. Yčas, J. Šliūpas, J. Šaulys ir kt.), kurių tikslas buvo sudominti JAV lietuvius investavimo Lietuvoje galimybėmis.¹⁸⁷ Todėl JAV lietuviai buvo susiformavę klaidingą nuomonę: „Jiems atrodė, kad Lietuvai būtent jų labiausiai reikia, nekreipdami dėmesio, kokia bus gaminamų prekių paklausa. Daugelis jų įsteigtų pramonės, finansų institucijų žlugo, nes nebuvo tinkamai atsižvelgta į Lietuvos ekonomines ir politines sąlygas, žaliavų gavimo ir prekių pardavimo rinką. Lėmė ir nepatyrimas, vietos sąlygų nepažinimas, platūs užmojai, infliacija.“¹⁸⁸

JAV lietuviai verslininkai neįvertino ir tai, jog Lietuva buvo žemės ūkio kraštas, o dėl šios priežasties Lietuvos vyriausybė didžiausią dėmesį skyrė žemės ūkiui, o ne pramonei ir prekybai. Teisingumo dėlei galima įvardinti tai, jog JAV lietuviai įžvelgė pramonės ir prekybos plėtojimo poreikį Lietuvoje.¹⁸⁹, bet Lietuvos valstybei pirmiausia rūpėjo žemės ūkis. Galima teigti, jog žemas krašto pramonės lygis bei karo padariniai taip pat buvo iš tų veiksnių, kurie investavimą Lietuvoje apsunkino.

¹⁸⁴ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3 – 4 dešimtmečiais*. P. 12.

¹⁸⁵ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 58.

¹⁸⁶ Ten pat. P. 89.

¹⁸⁷ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3 – 4 dešimtmečiais*. P. 11.

¹⁸⁸ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*. P. 46.

¹⁸⁹ R. Karuža, *Ar atstatysime?*, *Lietuvos atstatymas*, 1917, Nr. 1, p. 1.

Analizuojant neigiamo požiūrio formavimąsi verta paminėti, jog iš Lietuvos į JAV vykdavo įvairūs politikai ar visuomenininkai rinkti aukų. Tokie vizitai JAV lietuvių tarpe buvo nevienareikšmiškai, bet palankiai vertinami dar iki Lietuvos nepriklausomybės sukūrimo. Ilgainiui JAV lietuvių požiūris į aukų rinkimus pasikeitė B. Balutis jau būdamas Lietuvos atstovu Vašingtone matė būtinybę apriboti aukų prašymą iš JAV lietuvių: „Vienas būdas tam – sustabdyti visokių kolektorių Amerikon siuntinėjimą (ubagavimą, kaip jau įpykę amerikiečiai sako), nes jie norėdami savo tikslams aukų, niekad nepasieidavo be sau priešingų srovių Lietuvoje aštraus atakavimo ir tuomi sukeldavo čia didžiausią triukšmą ir spaudoj ir kolonijose. Be to, tas „ubagavimas“ – kam jis nebūtų – abalnai jau yra smarkiai amerikiečiams įgrisęs ir galutinaj išdavo, plačiu valstybiniu mastu matuojant, duoda daugiau minusų nei plusų. Faktinai aš net prašiau tiesiog neleisti tam tikrą laiką jokių kolektorių, o jeigu nori kas prisijūsti kokius atstovus – labai gerai, bet be aukų rinkimo tikslo.“¹⁹⁰ Pastovus aukų prašymas JAV verslininkams galėjo sudaryti neigiamą požiūrį į Lietuvos ekonominę padėtį. Nors šis faktorius ne tiesiogiai, bet taip pat galėjo prisidėti prie neigiamo požiūrio į galimybę investuoti Lietuvoje formavimosi.

Ilgainiui JAV lietuvių tarpe nusistovėjo neigiamas požiūris į investavimą Lietuvoje. Tai ypač buvo akcentuojama JAV lietuvių spaudoje, kurioje buvo aprašomi individualūs nesėkmingo investavimo atvejai Lietuvoje. JAV lietuvių tarpe susiformavo reikalavimas, kad Lietuvos valstybė turi užtikrinti informavimą apie ekonominę padėtį Lietuvoje, pateikti informacijos apie galimybes investuoti ir dirbti Lietuvoje, taip pat garantuoti paramą, bandant įsikurti Lietuvoje.

JAV lietuvių požiūrio į investavimo galimybes Lietuvoje kaitą galima sieti su 1926 m. įvykusi valstybės perversmu. Lietuvos politikų požiūris į ekonomiką pasikeitė po perversmo į valdžią atėjus tautininkams. Tada, kaip pastebėjo V. Pruskus, „labiau susidomėta tiksliaisiais mokslais, ekonomika, agronomija, technika, vadyba.“¹⁹¹ Taip pat tautininkams atėjus į valdžią buvo siekiama panaikinti socialinę–psichologinę atskirtį tarp JAV lietuvių ir Lietuvos piliečių. Tautininkai tendencingai laikėsi savo deklaruojamos tautos vienybės idėjos, kuri reiškė, jog lietuvių kilmės asmenis buvo nustota laikyti svetimtaučiais.¹⁹² Istoriko J. Skiriaus teigimu: „1927–1929 m. tautininkų vyriausybė, priimdama išėivijai palankius sprendimus (leidimas įsigyti nekilnojamojo turto, pilietybės klausimas, emigracijos sutvarkymas, išėivių spaudos įsileidimas į Lietuvą ir kt.), sugebėjo dalį išėivijos patraukti Lietuvos interesų pusėn, parengti dirvą naujam Lietuvos ir JAV lietuvių bendradarbiavimui pirmiausia ekonominėje srityje.“¹⁹³

---

¹⁹⁰ 1930 spalio 15 d. Balučio nuorašas Nr. 1230, Užsienių Reikalų Ministerijai. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 34.

¹⁹¹ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*. P. 42.

¹⁹² J. Skirius, *JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios*. P. 22

¹⁹³ Ten pat. P. 23.

JAV lietuvių verslininkai iš karto įvykus valstybės perversmui pradėjo imtis iniciatyvos plėtojant ekonominius ryšius su Lietuva. Šį teiginį patvirtino V. K. Račkausko laiškas premjerui A. Voldemarui, kuriame buvo pateikti patarimai, kaip pagerinti Lietuvos valstybės įvaizdį siekiant pritraukti JAV lietuvių kapitalą į Lietuvą.¹⁹⁴ Verta išskirti vieną V. K. Račkausko patarimą, spaudoje kuo mažiau rašyti apie sunkią valstybės ekonominę padėtį: „Amžinu papratimu skūstis, ji vis aimanuoja dėl sunkios finansinės padėties, dėl pairusio ekonominio gyvenimo, dėl visiško eksporto sustojimo.“¹⁹⁵

Prie šio patarimo jis pasidalino dar ir asmenine patirtimi, kai lankėsi Londone „Foreign Office ir Treasury“, kur jam teko kalbėti dėl garantijų paskolai geležinkeliams bei išgirdo neigiamą argumentą: „Lietuvos ekonominė padėtis 1925 metais kur kas buvusi prastesnė, ne kaip 1923 metais“¹⁹⁶, kuris buvo paremtas nuomone, susidaryta iš laikraščiuose publikuotų Lietuvos valstybės straipsnių. Račkauskas perfrazavo tuomet išgirstus žodžius: „Jei jūsų laikraščiai kalba taip apie jūsų ekonominę ir finansinę padėtį, tai kaip mes galime rizikuoti pinigais ir teikti jums garantijas?“¹⁹⁷ Šis konkretus pavyzdys atskleidė, jog JAV lietuviai verslininkai rūpinosi Lietuvos įvaizdžiu užsienyje bei stengėsi duoti argumentuotus, praktiškus patarimus.

JAV lietuvių verslininkų patarimai po perversmo pasikeitusiai Lietuvos vyriausybei atskleidė, jog JAV lietuviai kartu su perversmu tikėjosi ir pokyčių ekonominiame bendradarbiavime. Vis dėlto politine prasme valstybės perversmas išėivijoje buvo traktuojamas neigiamai. Tai reiškė, jog dalis JAV lietuvių visuomenės nepalankiai vertino ir galimybę investuoti Lietuvoje. Galbūt dėl šios priežasties Lietuvos valstybė nuo 1929 m. suaktyvino savo įvaizdžio gerinimą JAV lietuvių spaudoje.

Įvaizdžio gerinimas JAV lietuvių spaudoje buvo tikslingas Lietuvos valstybės bandymas pagerinti ne tik politinę nesantaiką su išėivija, bet ir ekonominius ryšius su JAV lietuviais. Šį tikslingą bandymą atskleidė Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone susirašinėjimo su Lietuvos Respublikos Finansų ministerija, JAV lietuvių laikraščių redakcijomis, straipsnių apie Lietuvos ekonomiką, finansus, prekybą skelbimo JAV lietuvių spaudoje klausimu, archyviniai dokumentai.¹⁹⁸ 1929 m. rugpjūčio 8 d. Finansų departamento direktorius rašte Nr. 5328 pateikė vyriausybės nurodymą B. Balučiui „gyviau informuoti Amerikos lietuvius per jų spaudą apie Lietuvos finansinę ir bendrai ekonominę būklę.“¹⁹⁹ Pagrindiniais informavimo tikslais buvo įvardinta:

---

¹⁹⁴ 1926 12 28 V. K. Račkausko laiškas premjerui A. Voldemarui. LCVA. F. 923. Ap. 1. B. 472. L.4.

¹⁹⁵ Ten pat. L. 6.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 154.

¹⁹⁹ 1929 08 08 Finansų departamento raštas B. Balučiui Nr. 5328. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 154. L. 1.

- „1. Gražinti JAV lietuvių pasitikėjimą Lietuva, kaip šalimi, į kurią galima investuoti.
2. Padidinti pasitikėjimą bei suaktyvinti JAV lietuvių materialinį ryšį su Lietuva.
3. Paskatinti JAV lietuvius investuoti į Lietuvos kredito įstaigas, Lietuvos miestų modernizaciją.
4. Paruošti palankų nusistatymą valstybės paskolai, kurią planuojama plėsti JAV.
5. Informuoti apie ūkinį Lietuvos gyvenimą, jo pokyčius.“²⁰⁰

Įvardinti tikslai parodė aiškų Lietuvos vyriausybės siekį pagerinti ekonominius ryšius su JAV lietuviais. Toliau rašte buvo nurodyta, jog Finansų ministro pavedimu, Finansų departamentas siuntinės oficialius periodinius leidinius ir pranešimus visiems JAV laikraščiams įvairiais finansiniais klausimais. Šiame dokumente buvo išskirtas punktas, jog B. Balutis dalį leidinių gaus asmeniškai ir turės juos savo nuožiūra išskirstyti po JAV lietuvių spaudą: „Be to, aš esu nusistatęs kai kuriuos pagamintus straipsnius, kuriuos man gali būti neaišku kuriam organui Amerikoje duoti, siųsti stačiai Tamstai sunaudoti savo nuožiūra ... Būtų taip pat pageidaujama, kad Tamsta, Pone Ministeri, neatsisakytum duoti temas, kuriomis būtų ypač pageidaujami straipsniai Amerikos lietuvių spaudoje.“²⁰¹(B. Balučio išskirstyti straipsniai pateikti priede Nr. 1.) Reikia pabrėžti tai, jog ekonominių ryšių su JAV lietuviais politikoje Lietuvos vyriausybė suteikė B. Balučiui tam tikrą veiksmų laisvę spręsti savo nuožiūra, kuriai laikraščių redakcijai siųsti Lietuvos valstybės tikslingai užsakytus straipsnius. Taip pat galima pastebėti ir tai, jog B. Balučiui buvo palikta teisė spręsti, kokius straipsnius turėtų užsakyti Lietuvos valstybė. Apibendrinus B. Balučiui suteiktus įgaliojimus, galima daryti išvadą, jog ekonominių ryšių su JAV lietuviais politikoje autoritetingą vaidmenį atliko pavienės asmenybės.

Tikslingai užsakomi buvo ne tik straipsniai, bet ir Statistikos biuleteniai, kurie turėjo būti platinimi JAV lietuvių spaudoje, pavyzdžiui, Statistikos biuletenių komplektas nuo 1929 m. sausio mėn. iki liepos mėn.: „Dvi pajamų ir išlaidų žinių lentelės už 1929 birželio mėn.; Viena brošiūra 1929 Lietuvos valstybės biudžeto knygos I II ir III dalys; Vienos žinios apie Lietuvos valstybės skolas; Viena lentelė apie Lietuvos Laisvės paskolos % mokėjimą; Vienas p. Finansų Ministerio 1930 metų išlaidų projektas.“²⁰²

Verta išskirti tai, jog Lietuvos vyriausybė numatė tikslingus straipsnius platinti į daugumą JAV lietuvių laikraščių: „Moterų dirva“, „Vytis“, „Amerikos lietuvis“, „Darbininkas“, „Sandara“,

---

²⁰⁰ 1929 08 08 Finansų departamento raštas B. Balučiui Nr. 5328. L.1.

²⁰¹ Ten pat. L. 2.

²⁰² 1929 08 08 Finansų departamento raštas B. Balučiui Nr. 5328. L. 4.

„Draugas“, „Naujienos“, „Garsas“, „Dirva“, „Tėvynė“, „Vienybė Lietuvininkų“.²⁰³ Vis dėlto užsakomieji straipsniai buvo platinami tik dalyje JAV lietuvių laikraščių (žr. priedas Nr. 1. P. 58.). Taip pat buvo pastebėta tendencija, jog Lietuvos valstybės užsakomieji straipsniai dažniausiai buvo spausdinami šiuose JAV lietuvių laikraščiuose: „Draugas“, „Naujienos“, „Tėvynė“, „Vienybė“.²⁰⁴ Kadangi straipsnių talpinimas JAV lietuvių spaudoje buvo patikėtas B. Balučiui, galime pastebėti, jog daugeliu atvejų konkretūs straipsniai buvo talpinami skirtinguose laikraščiuose, vadovaujantis ideologinėmis srovėmis, kurioms ir priklausė išeivijos laikraščiai. Selektyvumo principą atspindi ir B. Balučio raštas Finansų departamento direktoriui M. Lipčiui, kuriame buvo aptarti sėkmingai publikuoti straipsniai laikraščiuose „Draugas“ ir „Naujienos“, taip pat buvo nurodyta siųsti visoms redakcijoms straipsnius, patarta nepamiršti „Vienybės“, „Tėvynės“ ir „Garso“, kurie, anot B. Balučio, buvo nemažai išplitę JAV lietuvių tarpe.²⁰⁵ Taip pat atspindi ir slaptas K. Obuolėno nuorašas Visuomeninio Darbo Vadybos Spaudos Departamento Direktoriui M. Mironiui, kuriame teigiama: „Siūlyčiau persvarstyti klausimą: kuriems užsienio lietuvių laikraščiams ir kokią medžiagą siųsti.“²⁰⁶

Tikslingai Lietuvos valstybės užsakomi straipsniai JAV verslininkams turėjo kelti teigiamą požiūrį. JAV lietuviai verslininkai pradėjo aktyviai dalyvauti rengiamose pažintinėse ekskursijose po Lietuvą.²⁰⁷ Lietuvoje įkurtas Amerbiuras taip pat išpildė senus JAV lietuvių poreikius, keltus dar pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais. J. Skirius tyrinėdamas Amerbiuro veiklą padarė išvadą, jog „Amerbiuras, kuris rinko ir platino patikimą ekonominę informaciją, buvo palankiai sutiktas JAV lietuvių veikėjų bei verslininkų.“²⁰⁸

Po perversmo JAV lietuviai matė Lietuvos valstybės vykdomus pakeitimus ekonominiuose ryšiuose, vis dėlto dauguma JAV lietuvių nebuvo atsikratę neigiamo požiūrio į galimybę investuoti Lietuvoje, kurį buvo susidarę pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos metais. Todėl Lietuvos vyriausybė stengėsi kiekviename ekonominių ryšių žingsnyje pabrėžti, jog priešingai nei iki perversmo buvusios vyriausybės, tautininkų vadovaujama vyriausybė, suteiks garantijas ir tikino, kad ekonominė padėtis Lietuvoje daug geresnė nei, kad buvo.²⁰⁹

JAV lietuvių požiūris į galimybes investuoti Lietuvoje tapo atsargus. Dauguma verslininkų jau buvo išmokę nesėkmingo investavimo pamokas. Todėl pirmiausiai analizuodavo, savo galimybes, ieškodavo rinkų. Buvo atsižvelgiama ir į geografinę Lietuvos padėtį JAV atžvilgiu, kadangi esamas

²⁰³ 1929 08 08 Finansų departamento raštas B. Balučiui Nr. 5328. L. 3.

²⁰⁴ Žr. prieduose. lentelė Nr. 1. P. 58.

²⁰⁵ B. Balučio kreipimasis į M. Lipčių, Finansų departamento direktorių. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 154. L. 41.

²⁰⁶ Slaptas K. Obuolėno nuorašas Visuomeninio Darbo Vadybos Spaudos Departamento Direktoriui M. Mironiui, 1939 01 01, Niujorkas, LCVA. F. 923. Ap. 1. B. 1316. L. 42.

²⁰⁷ 1930 spalio 15 d Balučio nuorašas Nr. 1230 Užsienių Reikalų Ministerijai. LCVA. F. 656. Ap. 1. B. 370. L. 34.

²⁰⁸ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 35.

²⁰⁹ *Amerbiuro informacija užsieniečiams...* P. 18.

atstumas ribojo prekybos galimybes, o transportavimo kaina mažino pelnus. Patys teikė patarimus, kokias prekės būtų paklausios Lietuvoje.

Reikia pripažinti, jog požiūriui į galimybę investuoti Lietuvoje įtakos turėjo Lietuvos politinė santvarka su tautininkais ir A. Smetona priešakyje. Tarp JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios tvyrojo įtampa, kurią atspindėjo ir pats reikšmingiausias išeivijai Lietuvos įvykis – Pirmasis Pasaulio lietuvių kongresas, vykęs Kaune, kurį JAV lietuviai kritikavo dėl Lietuvos vykdomos cenzūros ir galimybės pasisakyti suvaržymų.²¹⁰ J. Skirius analizuodamas JAV lietuvių požiūrį į Lietuvos valstybės perversmą padarė išvadą: „1926 m. gruodžio 16–17 d. perversmą iš pradžių nepalankiai sutiko visi JAV lietuviai, nes jie gyveno demokratinėje valstybėje ir tokia santvarka jiems atrodė visiškai tinkama Lietuvos valstybei ir jos gyventojams. Tačiau vertinant Lietuvos perspektyvą po perversmo išeivijos pozicijos išsiskyrė. Dalis JAV lietuvių tautininkų ir katalikai palaikė naują Lietuvos valdžią; kairieji tautininkai kritikavo reikalaudami atkurti demokratiją, socialistai reikalavo tuojau pat atkurti demokratiją ir atstatyti „Konstitucijos“ galias bei sugrąžinti buvusią valdžią, komunistai reikalavo nuversti „fašistinę valdžią“. Kartu tai pagilino skilimą tarp JAV lietuvių politinių srovių: sustiprėjo kritika tarp srovių ir net jų viduje.“²¹¹

Verta išskirti E. Aleksandravičiaus pastebėjimą: „...JAV lietuvių diaspora – kaip didelis ir Lietuvos atstatymo darbuose nusipelnęs būrys – buvo savarankiška, pajėgi, sąmoninga, su savais Lietuvos politinės santvarkos kūrimo įsivaizdavimais ir tam tikromis aspiracijomis, kurios ne visados sutapo su Lietuvos lietuvių vaizdiniais.“²¹² Šis pastebėjimas taip pat atskleidė veiksnius, kurie lėmė JAV lietuvių požiūrį į galimybę investuoti Lietuvoje. Norintiems įsigyti nekilnojamo turto Lietuvoje reikėjo praeiti tam tikrą valstybės patikrą, kurioje buvo tikrinama politinės pažiūros, įsitikinimai ir, ar asmenys buvo palankūs esamai valstybei.²¹³ Atsižvelgiant į šiuos faktus galima kelti prielaidą, jog JAV lietuviai verslininkai, kurie buvo priešiški nusiteikę tautininkų vyriausybės atžvilgiu neturėjo galimybės įsigyti turto Lietuvoje ar kitaip investuoti kapitalus. Todėl dalies JAV lietuvių verslininkų požiūris į investavimo galimybę buvo neigiamas ir paremtas politinėmis sankcijomis, vykdytomis Lietuvos valstybės.

3.2 Ekonominių ryšių realizavimas Lietuvoje.

Nagrinėjant ekonominius ryšius buvo pastebėta, jog jų vystymu ir realizavimu užsiėmė aktyviausi JAV lietuvių visuomenės veikėjai. Kai kurie iš jų, kaip jau minėtasis B. Balutis, buvo tapę

²¹⁰ Kaip Amerikos lietuviai žiūri į Pasaulio lietuvių kongresą, *Lietuvos žinios*, 1935.05.11. P. 7.

²¹¹ J. Skirius, *JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios*. P. 22.

²¹² E. Aleksandravičius, *Karklo diegas*. P. 371.

²¹³ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 79.

Lietuvos diplomatu, kiti, tokie kaip K. Račkauskas, Jonas Romanas, buvo sėkmingai investavę Lietuvoje verslininkai. Taip pat tyrimo metu išaiškėjo, jog pavienių asmenų iniciatyvos vystant ekonominius ryšius su Lietuva neužteko. JAV lietuviai norėjo gauti realios informacijos apie ekonominę padėtį Lietuvoje taip pat paaiškinimų apie priimtus valstybės įstatymus bei investavimo galimybes. Todėl jie reikalavo, jog būtų įsteigtas informacinis biuras, kuris dalintųsi minėta informacija. Šiuo atžvilgiu, kaip vieną iš ekonominių ryšių pasiekimų galima įvardinti Amerbiuro įsteigimą Lietuvoje.

Amerbiuro vedėjas Antanas Giedraitis kaip pagrindinį Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuro tikslą nurodė Amerikos lietuvių informavimą apie kapitalo investavimą Lietuvoje.²¹⁴ Tad savaime suprantama, jog ši įstaiga užsiėmė konkrečiu ekonominių ryšių realizavimu – tarpininkavo JAV lietuviams įsigyjant nekilnojamą turtą ar investuojant į akcines bendroves. A. Eidintas, tyrinėdamas Amerbiuro veiklą, nustatė, jog ši įstaiga aktyviai veikė 1931–1935 m., per šį laikotarpį „... JAV lietuviai įsigijo apie 200 ūkių ir namų, bet tik keletas įsikūrė prekyboje ir pramonėje. Amerbiuras gavo apie 1600 įvairių paklausimų raštų iš užsienio lietuvių bei Lietuvos gyventojų ir atsakė į juos; išleido tris knygeles „Vykstantiems į Lietuvą žinoti“ ir buvo parašyta keliasdešimt straipsnių į JAV lietuvių spaudą apie Lietuvos ekonominį gyvenimą, turizmo reikalus ir pan. Per tą laiką į Amerbiurą buvo užėję pasidomėti maždaug pora tūkstančių interesantų (tikslios informacijos nebuvo, nes biuras netvarkė registracijos). Amerbiuro darbuotojai sutiko 18 JAV lietuvių ekskursijų.“²¹⁵ Šie faktai bylojo, kad nors Amerbiuro veikla neapėmė didelių mastų, bet padėjo ekonominiams ryšiams realizuotis. Todėl galima sutikti su J. Skiriaus padaryta išvada, kad „Amerbiuras prisidėjo aktyvindamas JAV lietuvių susidomėjimą gimtinės reikalais. Tai buvo reali išeiviams pasiūlyta priemonė, kuria jie pasitikėjo ir kuri galėjo tarpininkauti tarp JAV lietuvių kapitalo ir Lietuvos. Tad išeiviai negalėjo teigti, kad Lietuvos valdžia nesirūpina reemigrantais, jų turtu ir pastangomis investuoti Tėvynėje.“²¹⁶

Amerbiuro leidinyje Petras Čerkeliūnas akcentavo, jog didžiausią reikšmę lietuviškų prekių eksportavime turėjo užsienio lietuvių prekybininkų veikimas, atstovaujant lietuviškoms firmoms bei jų prekių paleidimas į svetimas rinkas.²¹⁷ Vytautas Mačys išskyrė šiuos kapitalo investavimo būdus Lietuvoje: vertybinių popierių pirkimas, indėlių dėjimas į bankus, nekilnojamo turto pirkimas, bei pramonės įmonių kūrimas.²¹⁸ Istoriko J. Skiriaus teigimu, V. Mačys „... ragino įsigyti vertybinių popierių, kurie garantuoti valstybės turtu. Jis nurodė Lietuvos laisvės paskolą, pratęstą iki 1945 m.,

²¹⁴ Ekonominių studijų draugijos metinis susirinkimas. *Lietuvos Aidas*. 1931 lapkričio 25. P. 6.

²¹⁵ *Amerbiuro informacija užsieniečiams...* P. 49.

²¹⁶ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 35.

²¹⁷ P. Čerkeliūnas, Kaip lietuviai užsieniečiai gali prisidėti prie mūsų eksporto padidinimo, *Amerbiuro leidinys Nr. 4..Kaunas, 1935. P. 28.*

²¹⁸ V. Mačys, Kur ir kaip Lietuvoj investuoti pinigus, *Amerbiuro leidinys Nr. 4. P. 32*

įsigyti vidaus paskolą, „Žemės banko“ III, IV ir V serijos paskolų lakštus. Užsiminė ir apie bankų ir akcinių bendrovių („Lietuvos Banko“, „Žemės Banko“, „Kooperacijos Banko“, „Lietuvos Cukraus“, „Maisto“, „Spindulio“ ir kt.) akcijų įsigijimą su garantija²¹⁹

Vis dėlto ši ekonominiuose JAV lietuvių ryšiuose su Lietuva svarbi įstaiga nesulaukė didelio pasisekimo, to priežastimis J. Skirius įvardijo: „Amerbiuras iš esmės priklausė nuo atvykstančių į Lietuvą turistų, o jų nuo 1932 metų pradėjo pastebimai mažėti. Biuro veiklą ribojo ir Finansų ministerijos skiriamos nepakankamos lėšos bei nedidelės reklamos galimybės. Nuo 1935 metų šios įstaigos pavadinimas išnyksta iš Lietuvos ir JAV lietuvių spaudos puslapių, bet išėivijos ekonominis informavimas spaudoje per Lietuvos atstovybės JAV tiesiogiai iš Lietuvos valdžios įstaigų, nors ir ne tokiu mastu kaip anksčiau, tęsėsi.“²²⁰ Taigi, dėl finansinių sunkumų ši itin svarbi ekonominiuose ryšiuose įstaiga savo veiklą turėjo pristabdyti, nors jos nenutraukė iki pat Lietuvos okupacijos.

Amerbiuras nebuvo vienintelis ekonominių ryšių realizavimo būdas. Verta užsiminti ir apie didžiausias JAV lietuvių įsteigtas įmones Laikinojoje sostinėje. Kadangi, jos buvo ekonominių ryšių realizavimo vaisiai. Vienas pirmųjų sėkmingų projektų buvo JAV lietuvių R. Karužos 1916 m. inicijuota „Lietuvos atstatymo bendrovė“.²²¹ Jau 1919 m. Lietuvoje buvo įkurtas šios bendrovės skyrius, o pati bendrovė prisidėjo prie keturių įmonių įsteigimo Kaune: „1920 m. – akcinė bendrovė „Nemunas“ ūkio mašinoms gaminti, 1920 m. – akcinė bendrovė „Ringuva“ aliejui spausti ir akcinė bendrovė „Dubysa“ importo – eksporto reikalams, o 1921 m. ir Lietuvos Kredito bankas.“²²²

Kitas sėkmingas atvejis buvo 1919 m. JAV lietuvių įkurta Amerikos Lietuvių Prekybos akcinė bendrovė, kurios steigėjais buvo J. Romanas, A. F. Kneižis, P. Gudas ir J. E. Karosas.²²³ Bendrovės centrinis ofisas Lietuvoje buvo įsteigtas 1920 m., bendrovės vienas iš tikslų – būti agentais arba tarpininkais prekyboje.²²⁴ Ši bendrovė inicijavo 1921 m. Lietuvos tarptautinio banko įsteigimą.²²⁵ Kita JAV Lietuvių įsteigta akcinė bendrovė – „Drobė“, kurios įkūrimo iniciatoriumi buvo A. Dičmonas. Ši bendrovė iš Finansų ministerijos 1921 m. gavo leidimą statyti audimo fabriką, o 1922 m. ir popieriaus fabriką.²²⁶

Taip pat verta išskirti ir JAV lietuvių tarpe susiformavusias organizacijas, kurių tikslas buvo prekybiniai ryšiai su Lietuva. Aptariant JAV lietuvių bandymus investuoti Lietuvoje buvo paminėta, jog JAV lietuviai verslininkai bandė vienytis ir kūrė Prekybos rūmus įvairiuose JAV miestuose. Ši

²¹⁹ J. Skirius, *JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje...* P. 35.

²²⁰ Ten pat.

²²¹ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje...* P. 586.

²²² A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais.* P. 14.

²²³ Ten pat.

²²⁴ Amerikos lietuvių prekybos akcinė bendrovė, *Mūsų paroda*, Kaunas, 1923, P.24.

²²⁵ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais.* P. 14.

²²⁶ Ten pat. 17.

JAV lietuvių iniciatyva, anot J. Skiriaus, neliko nepastebėta – Lietuvos valdžios atstovas P. Žadeikis (pirmasis Lietuvos konsulas Čikagoje) 1925 m. vasario 26 d. susitikime su vietiniais verslininkais mėgino juos sudominti importo galimybėmis iš Lietuvos.²²⁷ Ekonominius ryšius aktyviau plėtoti su Prekybos rūmais buvo pradėta 1928 m., kai birželio 8 d. Lietuvos generalinis konsulas Čikagoje P. Žadeikis konsulate inicijavo pasitarimą su Bruklino lietuvių Prekybos rūmų ir Niujorko apylinkės veikėjais.²²⁸ Po šių pasitarimų buvo prieita ir prie realių rezultatų, visų pirma JAV lietuvių verslininko J. Ramono dėka, 1929 m. Bostone buvo įkurta „Lithuanian Importing Company“, kuri orientavosi į didmeninę prekybą užsakant prekes iš Lietuvos.²²⁹

Prekybos rūmai nebuvo pasiruošę platesnei prekybai su Lietuva, todėl brendo poreikis steigti platesnę organizaciją, kuri vienytų Prekybos rūmus. 1930 m. birželio 10-11 dienomis įvyko pirmoji JAV lietuvių ekonominė konferencija, kurios metu buvo įkurtas Amerikos lietuvių Ekonominis centras (toliau – ALEC), vienijantis visus veikiančius JAV lietuvių Prekybos rūmus.²³⁰ J. Skiriaus teigimu, 1930–1933 m. laikotarpiu ALEC siekė suaktyvinti Prekybos rūmų veiklą, stengėsi įteisinti kasmetinius Prekybos rūmų suvažiavimus, mėgino leisti metinį ekonominio pobūdžio leidinį, įstojo į tarptautines ekonomines organizacijas, nuolat primindavo apie būsimą pelningą bendradarbiavimą su Lietuvos verslininkais.²³¹ Vis dėlto J. Skirius įžvelgė tai, kad ALEC veikla tarp JAV lietuvių „... pirmiausia susilaukusi ne praktinio, bet teorinio pritarimo, taip ir nesugebėjo sutelkti jų kolektyvinei veiklai.“²³² Su šiuo teiginiu galima sutikti, kadangi pastebimų pasiekimų ekonominių ryšių realizavime ALEC nepavyko pasiekti.

Prekybos rūmai ir ALEC veikla kartu su Amerbiuru bei Lietuvos tikslinga propaganda JAV lietuvių spaudoje – sugebėjo paskatinti pastebimą JAV lietuvių verslininkų iniciatyvą steigti įvairias bendroves tokias, kaip „Baltic Import Co“, kuri 1936 m. užsakė iš Lietuvos maisto įmonės „Maistas“ produktų už 18 184 Lt. Tai sudarė 1,4 procento šios įmonės į JAV įvežtos produkcijos.²³³ Importu iš Lietuvos bandė užsiimti ir kita labiau žinoma JAV lietuvių bendrovė „Amlit“, tačiau ji neišgyveno konkurencijos su įmone „Prodex-Lit“, pastaroji padengė „Amlit“ likvidavimosi išlaidas ir tokiu būdu pašalino konkurentę įmonę.²³⁴ Tad, nepaisant neišsipildžiusių Prekybos rūmų ir ALEC lūkesčių, JAV

---

²²⁷ J. Skirius, *Lietuvos ir JAV lietuvių verslininkai 1930–1940 metais*. P. 18.

²²⁸ Ten pat. P. 19.

²²⁹ Ten pat.

²³⁰ J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio potencialo telkimas 1930 metais, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 52. P. 51.

²³¹ J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio centro formavimasis 1930–1933 m., *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 53. P. 71.

²³² J. Skirius, JAV lietuvių ekonominio centro veiklos peripetijos 1934–1940 metais: *Istorija, Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 54. P. 87.

²³³ J. Skirius, *Lietuvos ir JAV lietuvių verslininkai 1930–1940 metais*. P. 25.

²³⁴ Ten pat. P. 26.

lietuviai verslininkai dėl turimų mažos vertės kapitalų susivienijo ir bandė kurti akcines bendroves, kurios rūpintųsi Lietuviškų prekių importu į JAV.

Išskirti galima ir tai, jog 1930–1940 m laikotarpiu generalinio konsulo Niujorke P. Žadeikio pastangomis buvo telkiami JAV lietuviai verslininkai per Prekybos rūmus ir ALEC. Tuo metu išryškėjo JAV lietuvių verslo aktyvinimo organizatoriai: J. P. Varkala, dr. P. Puskunigis, A. S. Trečiokas, J. Elijošius, J. Mackevičius, K. S. Karpus, K. K. Pikelis ir kt.²³⁵ Kaip vieną iš ekonominių ryšių rezultatų galima išskirti naujų lyderių ekonominių ryšių tarp JAV lietuvių ir Lietuvos atsiradimą ir pagausėjimą.

Lietuvos įmonės, iš pradžių užmezgusios ekonominius ryšius su JAV lietuvių verslininkų bendrovėmis, turėjo didesnių ambicijų vystyti savo prekybą su JAV įmonėmis. Šį pastebėjimą atskleidė Lietuvos įmonės „Maistas“ ir JAV lietuvių bendrovės „Amlit“ nesutarimai dėl prekių importavimo į JAV: „Maistas“ siekia savo produktų importo reikalus tvarkyti JAV rinkoje, pageidavo tapti „Amlit“ dalininkais, bet su sprendžiamu balsu.²³⁶ Šiuo konkrečiu atveju matome, jog Lietuvos verslininkai norėjo plėsti savo eksportavimo į JAV galimybes ir siekė ieškoti savo produkcijai platinti didesnės auditorijos, sudarytos ne vien tik iš JAV lietuvių. JAV lietuviai verslininkai taip pat neneigė fakto, jog buvo nepajėgūs tiesioginei prekybai su Lietuva.²³⁷ Taip pat galima pastebėti ir tai, jog įmonė „Maistas“ pati siekė turėti savo filialą JAV ir užsiimti prekių importavimu iš Lietuvos. Tai atskleidė įmonės noras tapti „Amlit“ dalininkais su sprendžiamuoju balsu.

Ekonominiai ryšiai pirmiausiai buvo vystomi teoriniame lygmenyje. Jais buvo siekiama išžvalgyti galimas rinkas, pritraukti galimus investuotojus. Žvelgiant į tyrinėjamą 1920–1940 m. laikotarpį, galima susidaryti išvadą, jog ekonominiai ryšiai nuolat plėtėsi ir augo. Ryšių plėtojimosi procesas vyko vangiai. Ilgainiui, tik įvertinus riziką, buvo bandoma ekonominius ryšius realizuoti praktikoje – investuojant kapitalus į nekilnojamą turtą, vertybinius popierius, įmonių kūrimą tiek Lietuvoje tiek JAV. Ekonominiai ryšiai, galiausiai pasiekdavo praktinių rezultatų – JAV lietuviai kurdavo įmones ir investuodavo tiek į Lietuvos pramonę, tiek į prekybą su Lietuvos įmonėmis. Vis dėlto dėl lėto ekonominių ryšių plėtojimosi proceso minimu 1920–1940 m., ekonominių ryšių realizavimas nepasižymėjo dideliu efektyvumu. Galėjo lemti ir tai, jog pirmieji bandymai dažniausiai nebūdavo pelningi ir atskleisdavo padarytas klaidas.²³⁸

---

²³⁵ J. Skirius, *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmoje pusėje*. P. 19.

²³⁶ J. Skirius, *Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930 – 1940 metais*. P. 26.

²³⁷ Ten pat. P. 29.

²³⁸ J. Skirius, *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmoje pusėje*. P. 12.

3.3 JAV lietuvių poveikis Lietuvos ekonomikai

Tyrinėjant ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva tapo akivaizdu, jog JAV lietuvių investuoti kapitalai darė įtaką Lietuvos ekonomikai. Istoriografijoje žinoma, jog kasmet išėivijos parama Lietuvai įvairiais būdais sudarė apie 10 procentų valstybės biudžeto pajamų.²³⁹ Tad kilo klausimas, kokį poveikį Lietuvos ekonomikai sudarė JAVs lietuvių investicijos. Šį poveikį galima suskirstyti į kelias sritis: pirma, darbininkų ir verslininkų skaičiaus kitimas; antra, produktų ir žaliavos kokybė; trečia, tarptautinė prekyba.

Istoriografijoje žinomas faktas, jog Lietuva buvo žemės ūkio kraštas, o pramonė ir prekyba buvo atsidūrusios svetimtaučių rankose. Šią padėtį puikiai matė ir suvokė to meto Lietuvos verslininkai, kurie įžvelgė tai kaip socialinę ir ekonominę kliūtį, trukdančią greitesniam Lietuvos krašto vystymuisi.²⁴⁰ Tuo metu buvo juntamas kontrastas tarp miesto ir kaimo. Miestuose gyveno mažai lietuvių pramonės darbininkų, taip pat stigo lietuvių tautybės verslininkų. Lietuvos politikai matė poreikį palaikyti ir ugdyti savus verslininkus kaip luomą.²⁴¹ JAV lietuviai verslininkai jautė didelę konkurenciją iš kitataučių, visų pirma, iš žydų, kurie kontroliavo daugumą prekybos įmonių, dėl šios priežasties ragino stiprinti lietuvių tautybės verslininkų pozicijas Lietuvoje.²⁴² Šiuo atžvilgiu JAV lietuviai turėjo galimybių daryti tiesioginį poveikį, kurdami įmones Lietuvoje ir priimdami bei apmokydami lietuvių tautybės darbininkus. Šį teiginį patvirtinti gali faktas, kad „... vadovaudamas bendrovei, A. Dičmonas buvo suinteresuotas ir vietinių darbininkų apmokymais, todėl per visą „Drobės“ gyvavimo laikotarpį visoje Lietuvoje buvo organizuojami kursai, kaip kirpti avis, paruošti vilnas, o pačiame fabrike rengiami kvalifikuoti darbininkai.“²⁴³

Taip pat verta pridurti, jog reemigrantai iš JAV daugeliu atvejų buvo pramonės darbininkai, tad grįždami į Lietuvą ieškojo darbo. Tai galima pamatyti iš archyvinių dokumentų. Lietuvos atstovas Amerikoje J. Vileišis informavo JAV lietuvius, jog apie gautus Lietuvos atstovybėje užklausimus dėl galimybės dirbti Lietuvoje buvo informavęs Užsienio reikalų ministeriją. Pastaroji 1920 m. lapkričio 25 d. atsakyme Nr. 4927 teigė, jog užtikrinti darbo vietų negali, kadangi tai būtų laikoma darbo kontraktu, o jam neįvykus dėl kokių nors priežasčių Lietuvos valdžiai tektų atsakyti už pakvietimą. Taip pat buvo nurodyta, jog tai galėtų sukelti įvairių kitų nesusipratimų. Tai pat, rašte pateiktas sąrašas, kokių specialybių specialistų Lietuvoje trūksta (inžinierių, technikų, braižybos

²³⁹ V. Kasperavičiūtė, *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.*, Kaunas, Daktaro disertacija, 2011, P. 122.

²⁴⁰ V. Rastenis, Nelietuviai versloininkai ir mūsų kultūra, kodėl kovojame už lietuvišką verslą, *Verslas*, 1933 10 12, Nr. 41. P. 2.

²⁴¹ V. Pruskus, *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*. P. 57.

²⁴² J. J. Romanas, Pusmetinis raportas Lithuanian sales Corporation šerinininkams, *Prekyba*, 1921, Nr. 10, p. 10.

²⁴³ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais*. P. 17.

užveždėtojų, mechanikų ir gerai kvalifikuotų prižiūrėtojų telegrafo – telefono tinklų tiesime, pašto-telegrafo valdininkų).²⁴⁴ Taigi, galima konstatuoti faktą, jog JAV lietuviai turėjo galimybes tiesiogiai paveikti lietuvių tautybės darbininkų sluoksnio pagausėjimą. Taip pat ir Lietuvių tautybės verslininkų skaičiaus augimą.

JAV lietuviai galėjo į Lietuvą atsivežti naujų technologijų ir įvairių naujų pramonės prekių gamybos sprendimų. Tai, jog JAV lietuviai atvykę į Lietuvą, taikė naujausius modernizacijos sprendimus taip pat atspindi akcinė bendrovė „Drobė“, kuri modernizavo savo įrenginius, ir tai savo ruožtu garantavo puikią gaminamos produkcijos kokybę.²⁴⁵ Verta užsiminti ir apie tai, jog JAV lietuvių įmonės, pavyzdžiui, „Amerikos lietuvių prekybos akcinė bendrovė“ tyrinėjo sąlygas ir rengė planus sudaryti fabrikus, dirbtuves, elektros stotis bei kitoms įvairioms pramonės įmonėms ar įrenginiams statyti.²⁴⁶ Pateikti faktai įrodė, jog JAV lietuviai taip pat tiesiogiai prisidėjo prie lietuviškų produktų kokybės augimo. Importuodami lietuviškas prekes į JAV, jie susidūrė su įpakavimo ir pagamintų prekių cenzais, dėl kurių prekės nebūdavo įleidžiamos į šią valstybę. Pastaroji priežastis lėmė, jog kai kurios lietuviškos prekės buvo pradėtos gaminti ir įpakuotos laikantis JAV standartų.²⁴⁷ Tai dar vienas įrodymas, jog lietuviai emigrantai darė poveikį lietuviškų prekių kokybės tobulėjimui.

A. Eidintas teigė, jog „Sudėtinga Lietuvos ekonomikos būklė vertė Lietuvos valdžią ieškoti išsivijoje papildomo partnerio prekybai, finansiniuose reikaluose, politinės atramos taškų. Tautininkai siekė gerinti ekonominę krašto situaciją remdamiesi išsivijos kapitalais, kartu laimėti ir tam tikros išsivijos dalies simpatijas Smetonos valdžiai. Dėl to ekonominėje srityje tautininkai mezgė glaudesnius ryšius su JAV lietuvių ekonomikos, prekybos ir bankinio kapitalo įstaigomis...“²⁴⁸ Šioje vietoje reikšmingas D. Cecevičiaus pastebėjimas: „Istorinis daugelio kraštų patyrimas rodo, kad jeigu iš kurio nors krašto aktyviau vyksta emigracija į kitą kraštą, kur ta emigracija daugiausiai ir telkiasi, tai paskui tuos emigrantus į šį kraštą plaukia ir eksportas.“²⁴⁹ Akivaizdu, JAV lietuviai galėjo būti puiki rinka importuoti prekes iš Lietuvos.

Vis dėlto JAV lietuviai verslininkai susidūrė su lietuviškų prekių importavimo į JAV problemomis, kurių pagrindinė buvo geografinis atstumas tarp Lietuvos ir JAV. Tai sąlygojo, jog greitai gendančių maisto produktų nebuvo įmanoma gabenti. Atstumas sąlygojo ir tai, jog produktų kaina išaugdavo dėl transportavimo kaštų. Šios priežastys lėmė, kad JAV lietuviai turėjo užsakyti

---

²⁴⁴ Lietuvos Atstovybės Amerikoje pranešimas. Dėlei suteikimo darbo grįžtantiems Lietuvon. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 55. L. 9-10.

²⁴⁵ A. Paužaitė, *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3 – 4 dešimtmečiais*. P. 19.

²⁴⁶ Ten pat.

²⁴⁷ J. Skirius, *Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930–1940 metais*. P. 21.

²⁴⁸ A. Eidintas, *Lietuvių Kolumbai*. P. 89.

²⁴⁹ D. Cecevičius, *Lietuvos ekonominė politika 1918-1940*. P. 117.

didesnius užsakymus. Dideli prekių užsakymai savo ruožtu reikalavo ir didelės rinkos, kadangi JAV lietuviai verslininkai to negalėjo užtikrinti, tai buvo bandymų nuomotis sandėlius ir prekes sandėliuoti JAV. Nuomotis sandėlius ir atlikti didelius užsakymus pavieniai JAV lietuviai verslininkai negalėjo (dauguma jų buvo smulkūs verslininkai ir neturėjo didelių kapitalų).²⁵⁰ Kita problema galėjo būti JAV taikomos kvotos tam tikrų prekių importavimui iš užsienio valstybių. Kaip pavyzdį galima pateikti 1934 m. Lietuvai taikytą kvotą eksportuoti į JAV (per metus laiko) apie 63,4 tūkst. litrų alkoholinių gėrimų.²⁵¹ Ši kvota galėjo būti susijusi su prohibicijos įstatymo JAV panaikinimu.

Lietuvos verslininkai pradėjo žvalgytis į JAV rinką. Šiuo atveju JAV lietuviai prisidėjo prie tarptautinės prekybos tarp Lietuvos ir JAV gerinimo. Reikia paminėti ir tai, jog JAV lietuviai importuodami lietuviškas prekes iš Lietuvos išmokė Lietuvos verslininkus JAV standartų, tokiu būdu taip pat prisidėdami prie tarptautinės prekybos gerinimo.

Apibendrinus visus pateiktus faktus galima pastebėti tendenciją, kad JAV lietuviai paveikė Lietuvos ekonomiką visose srityse. Taip pat galima patvirtinti E. Aleksandravičiaus teiginį: „Tačiau net iš to nedidelio istoriografijos aruodo galima pasisemti svarių argumentų, kad amerikietiškojo kapitalo injekcijos turėjo ilgalaikės reikšmės Lietuvai.“²⁵² Kadangi dėl ekonominių ryšių su JAV lietuviais, Lietuvos pramonė, turėjo galimybę sėkmingai modernizuotis bei taip pakelti Lietuvoje pagaminamos produkcijos vertę bei kokybę tarptautinėje rinkoje. Kita vertus, įvairūs politiniai nesutarimai su išėivija, nesėkmingi JAV lietuvių bandymai investuoti Lietuvoje, geografinis atstumas, JAV įvestos imigracijos kvotos bei grėsminga geopolitinė padėtis buvo tie lemtingi faktoriai, kurie apribojo efektyvesnes galimybes išnaudoti ekonominius JAV lietuvių ryšius su Lietuva. Tai savo ruožtu ribojo ir JAV lietuvių galimybes daryti didesnę poveikį Lietuvos ekonomikai.

---

²⁵⁰ J. Skirius, *Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930–1940 metais*. P. 22.

²⁵¹ 1934 m. kovo mėn. 1d. Žadeikio konfidencialus pranešimas Užsienio reikalų ministerijai Kaune. Pranešimas Nr. 5. Lietuvos alkoholinių gėrimų į A. J. valstybes importo reikalu. LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 62. L. 30.

²⁵² E. Aleksandravičius. *Karklo diegas*. P.372.

IŠVADOS

1. JAV gyvenančių lietuvių emigrantų ekonominiai ryšiai su Lietuvos kraštu buvo palaikomi dar iki 1918 m. Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. To laikotarpio ekonominiai ryšiai su Lietuva perėjo tris etapus: 1) Individualių asmenų pinigines perlaidas savo giminaičiams. 2) Emigrantų susitelkimą į įvairias organizacijas bei paramą Lietuvoje gyvenantiems asmenims. 3) Visuomenininkų bei politiškai įtakingų asmenų, kurie rūpinosi santykiais tarp JAV lietuvių ir Lietuvos, išugdymą. Šių etapų eigoje subrendo konkrečios JAV lietuvių asmenybės, tokios kaip B. Balutis, V. K. Račkauskas, kurie tapo įtakingais asmenimis ekonominių ryšių tarp Lietuvos ir JAV lietuvių plėtojime.
2. Lietuvos valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais buvo sudarytas iš dviejų etapų, kurių takoskyrą nulėmė 1926 m. gruodžio 17 d įvykęs valstybės perversmas. Iki 1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvos valstybė emigrantų nelaikė pilnaverčiais lietuviais ir ekonominius ryšius su iševija palaikė pragmatiškais tikslais, apribodama emigrantų galimybes tiek įsigyti nekilnojamo turto, tiek investuoti Lietuvoje. Po 1926 metų perversmo Lietuvos valstybė pakeitė požiūrį į emigrantus, nebelaikė jų svetimtaučiais. Lietuvos valstybė pradėjo ne tik pragmatiškai žiūrėti į ekonominius ryšius, bet ir realiai rodyti dėmesį JAV lietuvių verslininkų interesams, suteikdama galimybę palankesnėmis sąlygomis įsikurti ir plėtoti verslą Lietuvoje.
3. Lietuvos valstybė iki 1926 m. įvykusio valstybės perversmo nesiėmė iniciatyvos plėtoti ekonominius ryšius su JAV lietuviais. Ekonominių ryšių plėtojimas buvo paliktas savieigai, be didesnių valstybės įsikišimo požymių. Po perversmo Lietuvos valstybė sistemingai siekė kontroliuoti ekonominius ryšius su JAV lietuviais. Kontrolė pasireiškė: skiriamomis lėšomis, tikslingai užsakomais straipsniais į JAV lietuvių spaudą, Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuro įsteigimu ir globojimu, Žemės reformos, Pilietybės įstatymo bei Konstitucijos pakeitimais. Tai buvo pirmieji Lietuvos valstybės žingsniai siekiant sukurti ekonominių ryšių su JAV lietuviais strategiją.
4. JAV lietuvių požiūris į galimybę investuoti Lietuvoje buvo kintantis. Požiūrio kaitą lėmė įvairūs veiksniai: Lietuvos politinė santvarka, Lietuvos valstybės požiūris į ekonominius ryšius su JAV lietuviais, Lietuvoje galioję įstatymai, tarpvalstybinės sutartys tarp Lietuvos ir JAV, nesėkmingų investavimo Lietuvoje atvejų pavydžiai, JAV lietuvių tarpe buvęs politinis susiskaldymas. Ekonominių ryšių efektyvumui ir geresniems rezultatams trukdė tiek JAV lietuvių požiūris į galimybę investuoti, tiek didelis geografinis atstumas tarp JAV ir Lietuvos. Taip pat trūko ir didesnio Lietuvos valstybės finansavimo. Ilgainiui JAV lietuvių verslininkų požiūris į galimybę investuoti Lietuvoje XX a. 4 dešimtmetyje tapo teigiamas, tačiau

ekonominių ryšių efektyvumui sutrukdė nestabili geopolitinė Europos padėtis bei prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas, o kartu su juo ir Nepriklausomos Lietuvos okupacija.

ŠALTINIAI

I. Archyviniai fondai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas

1. F. 383. Užsienio reikalų ministerija (1918-11-11–1940-09-15)
2. F. 656. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone (1924-08-06–1990 m.)
3. F. 923. Lietuvos Respublikos Ministrų Kabinetas (1918-11-11–1938-05-11); Lietuvos Respublikos Ministrų Taryba (1938-05-12–1940-06-17)

II. Publikuoti šaltiniai

1. 1924.10.31, Akcinių bendrovių įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1925.01.17.
2. Vaizbutas A. L., Amerikos lietuvių ekonominės organizacijos reikalu. *Dirva*, 1931.11.27.
3. Amerbiuro informacija lietuviams užsieniečiams, *Amerbiuro leidinys Nr. 4*. Red. V. Mačys. Kaunas, 1935.
4. Amerikiečiai ir žemės ūkis Lietuvoje, *Naujienos*, 1930.05.11.
5. Amerikos lietuvių prekybos akcinė bendrovė, *Mūsų paroda*, Kaunas, 1923.
6. Čerkeliūnas P., Kaip lietuviai užsieniečiai gali prisidėti prie mūsų eksporto padidinimo, *Amerbiuro leidinys Nr. 4*. Kaunas, 1935.
7. Galvanauskas G., Privati iniciatyva ir kooperacija, *Verslas*, 1940.04.06.
8. Įsteigtas Amerikos lietuviams ekonominės informacijos biuras. *Lietuvos žinios*, 1931.05.06.
9. Juodeika V. Ar Amerikos lietuviams verta kurtis Lietuvoje, *Verslas*, 1939.09.01.
10. Kaip amerikiečiai galėtų padaryti biznį Lietuvoje, *Draugas*, 1930.02.25.
11. Kaip Amerikos lietuviai žiūri į Pasaulio lietuvių kongresą, *Lietuvos žinios*, 1935.05.11.
12. Kreditas ir diskontas protestuoti vekseliais, *Draugas*, 1929.11.30.
13. Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m. Sud. Kasperavičiūtė V., Vilnius. 2006.
14. Lietuvos valstybės Konstitucija, *Vyriausybės žinios*, 1928.05.25.
15. *Pasaulio lietuviai*, Red. Ruseckas P., Kaunas, 1935.
16. P. J., Amerikos lietuvių ekonominių informacijų biuras. *Lietuvos Aidas*, 1931.05.28.
17. Pr. Ra., .Ekonominių studijų draugijos metinis susirinkimas. *Lietuvos Aidas*, 1931.11.25.
18. Rastenis V. Nelietuviai verslovininkai ir mūsų kultūra, kodėl kovojame už lietuvišką verslą, *Verslas*, 1933.10.12.

19. Romanas J. J., Pusmetinis raportas Lithuanian sales Corporation šerininkams, *Prekyba*, 1921, Nr. 10.
20. Tab., Lietuvoje kyla susirūpinimas išeivija, *Vienybė*, 1934.10.16.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius E. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius. 2013.
2. Aleksandravičius E. Išeivija ir Lietuvos užsienio politikos uždaviniai. *Oikos: Lietuvių emigracijos ir diasporos studijos*. Vilnius. 2006. Nr. 1.
3. *Amerikos lietuvių istorija*. Red. A. Kučas. Boston. 1971,
4. Eidintas A. *Lietuvių kolumbai. Lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*. Vilnius. 1993.
5. Cecevičius D. *Lietuvos ekonominė politika 1918–1940*. Vilnius. 1995.
6. Kapočius L. *Lietuvių senoji išėivija ir Lietuva*. Vilnius. 1981.
7. Kasperavičiūtė V. *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1918–1940 m.* Kaunas. Daktaro disertacija. 2011.
8. Liulevičius V. *Amerikos lietuvių ekonominė veikla 1870–1977*. Chicago. 1980.
9. Liulevičius V. *Išėivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981.
10. Michelsonas S. *Lietuvių išėivija Amerikoje (1868–1961)*. South Boston, 1961.
11. Paužaitė A. *JAV lietuvių ekonominė veikla Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais*. Kaunas. VDU bakalauro darbas. 2014.
12. Pruskus V. *Verslininkystės idėjų raiška Lietuvoje*, Vilnius, 1997.
13. Skirius J. *Europos šalių ir JAV ekonominė bei vidaus politinė padėtis 1918–1939 metais*. Vilnius. 2006.
14. Skirius J. JAV lietuvių ekonominio centro formavimasis 1930–1933 m. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 53.
15. Skirius J. JAV lietuvių ekonominio centro veiklos peripetijos 1934–1940 metais: *Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 54.
16. Skirius J. JAV lietuvių ekonominio potencialo telkimas 1930 metais. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2002. T. 52.
17. Skirius J. JAV lietuvių informavimas apie investicijų ir verslo galimybes Lietuvoje XX a. 4 - ame dešimtmetyje. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. T. 70. 2008.
18. Skirius J. Lietuvos ir JAV lietuviai verslininkai 1930–1940 metais. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. 2006. T. 64.
19. Skirius J. JAV lietuvių ir Lietuvos valdžios santykiai po 1926 metų gruodžio 17 –osios, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius. 2009. T. 75.
20. Skirius J. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynei paaukotas gyvenimas*. Vilnius, 2001.
21. Skirius J. *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmoje pusėje*. Mokslo darbų apžvalga. Vilnius. 2010.

22. Vaišvila A. Dviguba pilietybė: Laisvas asmens pasirinkimas ar valstybės malonė, *Kultūros barai*, 2014, Nr. 12.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1:

1. Lentelė. Užsakomieji Lietuvos valstybės straipsniai, publikuoti JAV lietuvių spaudoje 1930 – 1931 m. laikotarpiu.²⁵³

Laikraščiai:	„Dirva“	„Draugas“	„Naujienos“	„Sandara“	„Tėvynė“	„Vienybė“
Publikuoti straipsniai:	„Iš kur Lietuva ims pinigus ir kur juos išleis šiais metais?“	„Amerikiečiai bus pilnateisiai Lietuvos piliečiai“	„Amerikiečiai ir žemės ūkis Lietuvoje“ „Amerikiečių reikalai Lietuvoje“	„Ar verta grįžti Lietuvon ir čia apsigyventi?“	„Amerikiečių reikalams įstaigos Lietuvoje“	„Ekskursijų į Lietuvą nauda“
		„Ar sveiku keliu eina Lietuvos valstybės ūkis?“	„Kam, kiek ir už ką Lietuva skolinga ir kaip ji savo skolas moka?“		„Kaip Lietuva valstybės skolas moka?“	„Kaip plėtojasi Lietuvoje mėsos gamyba?“
		„Elektros rinka Lietuvoje“	„Ką gali duoti Lietuva amerikiečiams ir amerikiečiai – Lietuvai?“		„Kaunas keičia savo išvaizdą“	„Kaunas auga ir plečiasi“
		„Kaunas ketina būti civilizuotu miestu“	„Ką gali veikti amerikiečiai Lietuvoje?“		„Ko laukiama iš Amerikos lietuvio?“	„Lietuva ir Amerikos lietuviai“
		„Lietuvių kurortai“	„Kodėl amerikiečiams nesiseka biznis Lietuvoje?“		„Lietuviškas sviestas ir sūris“	„Lietuvos darbai ir pinigai“
		„Lietuvos ūkio pagrindiniai bruožai“	„Kreditas ir diskontas protestuoti vekseliais“		„Lietuvos girios“	„Lietuvos girios“

²⁵³ Lentelė sudaryta naudojantis archyviniais Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone dokumentais esančiais LCVA. F. 656. Ap. 3. B. 154. L.5, 30, 41, 46, 69, 84, 94, 113, 187, 223.

		„Kaip amerikiečiai galėtų padaryti biznį Lietuvoje?“	„Kur išleidžia Lietuva pinigus?“		„Lietuvos medžio lobynas“	„Lietuvos valstybės skolos“
		„Kodėl amerikiečiams nesiseka biznis Lietuvoje?“	„Lietuva steigia savo prekybos laivyną“		„Malūnų biznis Lietuvoje“	„Pienininkystė Lietuvoje“
		„Kreditas ir diskontas protestuoti vekseliais“	„Lietuvos ekonominė būklė 1930 m.“		„Statyba Lietuvoje“	
		„Statybos reikalai Lietuvoje“	„Lietuvos finansai 1931m.“			
		„Tarpininkui“	„Pieno biznis Lietuvoje“			
			„Praleiskime vasaros atostogas Lietuvoje“			
			„Šimetės Kauno statybos naujienos“			
			„Tvarko Amerikiečių padėtį Lietuvoje“			